

Česká kniha

Kateřina Řezníčková

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Grafický design
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Řezníčková**
Osobní číslo: **K13046**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimédia a design – Grafický design**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Pop up kniha; Abeceda**

Zásady pro vypracování:

Rozsah teoretické práce minimálně 25 stran + obrazové přílohy (dokumentace praktické části). Práci odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony viz Směrnice rektora č. 7/2014) ve formátu PDF na 1 ks CD (DVD) nosiče, dále odevzdat 2 kusy výtisků elektronické podoby práce a 1 výtisk graficky zpracované bakalářské práce, která má volnější grafickou podobu.

- 1. Teoretická část: česká kniha**
- 2. Praktická část: pop up kniha; abeceda**

Dále na samostatném nosiči CD-ROM odevzdejte obrazovou dokumentaci praktické části závěrečné práce v minimálním počtu 10 kusů pro využití v publikacích FMK. Formát pro bitmapové podklady: JPEG, barevný prostor RGB, rozlišení 300 dpi, 250 mm delší strana. Formáty pro vektory: AI, EPS, PDF. Loga a texty v křivkách. V samostatném textovém souboru uveďte jméno a příjmení, login do Portálu UTB, obor (ateliér), typ práce, přesný název práce v češtině i v angličtině, rok obhajoby, osobní mail, osobní web, telefon. Přiložte svou osobní fotografii v tiskovém rozlišení.

Rozsah bakalářské práce: viz Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/umělecké dílo

Seznam odborné literatury:

doporučené zdroje:

veškeré knihovnické a jiné fondy s literaturou na území ČR, SK, EU, webové stránky vztahující se k tématu, odborné časopisy a další literatura po konzultaci s vedoucím práce.

Vedoucí bakalářské práce: **MgA. Jana Dosoudilová**
Ateliér Grafický design
Datum zadání bakalářské práce: **2. listopadu 2015**
Termín odevzdání bakalářské práce: **13. května 2016**

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.
děkanka

dr. ak. soch. Rostislav Illík
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské/diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně11. 12. 2015.....

Řezníčková Kateřina

.....
Jméno, příjmení, podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se ve své teoretické části zabývá tématem české knihy, jejím vznikem a vývojem až po současnou podobu. Přes jednotlivá historická období sleduje život knihy od počátků až k 21. století. Okrajově se dotýká i zahraničního vývoje, který sehrál v existenci české knihy rovněž důležitou roli. Popisuje vznik písma, formy knihy, knihtisk, knihařské stroje, nové techniky a věnuje se umělcům a ilustrátorům, kteří růst české knihy významně podpořili.

V praktické části byla vytvořena pop up kniha, která je zaměřena na netradiční zpracování abecedy společně s ilustracemi pod názvem *Moje hravá abeceda*.

Klíčová slova: kniha, knihtisk, rukopis, ilustrátoři, historická období, společnost, česká kniha, pop up

ABSTRACT

The theoretical part of this bachelor thesis deals with the topic of the Czech book, its origins and development up to the present. It looks at the life of the book throughout historical eras from its beginnings to the 21st century. It partly describes the foreign development which had an important impact at the Czech book. The origins of font, the forms of the book, the invention of book printing and the printing machines and the new technologies are discussed in the thesis. A part of the thesis is also dedicated to the artists and illustrators who played a vital role in the rise of the Czech book.

The practical part consists of a popup book called *My Playful Alphabet* which focuses on the unconventional processing of the alphabet along with the illustrations.

Key words: book, book printing, handwriting, illustrators, historical eras, society, czech book, pop up

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mi byli oporou a při konzultacích mi ochotně poskytovali podnětné rady a připomínky.

Jmenovitě děkuji MgA. Janě Dosoudilové za odborné vedení bakalářské práce a za čas, který mi věnovala. Dále pak děkuji paní Ladce Jařabové za složení básniček a cenné informace. Panu Martinu Vlachovi za psací písmo.

Chtěla bych poděkovat i ostatním členům vedení ateliéru Grafický design, za celkovou podporu během studia. A v neposlední řadě bych ráda poděkovala rodičům, za bezmeznou trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. KNIHA A JEJÍ VÝVOJ	11
2. JOHANNES GUTENBERG A JEHO VYNÁLEZ KNIHTISKU	13
2.1. Co zavinil Gutenberg?	13
2.2. „Kniha v kolébce“, aneb jak to bylo s prvotisky	14
2.2.1 Výzdoba prvotisků	15
3. KNIHA V OBDOBÍ RENESANCE	17
3.1. Úprava renesanční knihy	17
3.2. Kniha v pozdní renesanci	18
3.3. Významná osobnost renesance	20
4. BAROKNÍ KNIHA	21
5. KNIHA V 18. STOLETÍ	23
6. NÁRODNÍ OBROZENÍ	25
6.1. Výzdoba knihy	25
6.2. Novinky v knižní vazbě	26
6.3. Nakladatelství a knihovny	27
7. CO PŘINESLO 20. STOLETÍ	29
7.1. Kniha v období secese	30
7.2. Švabinského „Speciálka“	30
7.3. Umělecké „ismy“ v počátku 20. století	31
7.4. Individuální cesty umělců 20. století	32
7.5. Postavení grafického designera	36
8. TECHNICKÉ POKROKY A ZDOKONALENÍ TISK. STROJŮ	37
9. DĚTSKÁ ILUSTRACE NA CESTĚ K MODERNÍ KNIZE	38
9.1. Nakladatelství	41
9.2. Knižní soutěže	41
9.3. Představitelé současné knižní kultury	42
10. ČESKÁ POP UP KNIHA	44

10.1. Vojtěch Kubašta	44
10.2. Pavel Coufalík	47
11. CESTA KNIHY	48
ZÁVĚR	50
II. PRAKTICKÁ ČÁST	51
12. MOJE HRAVÁ ABECEDA	52
12.1. Grafická úprava knihy	53
ZÁVĚR	55
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
LITERATURA WEB	57
POUŽITÁ LITERATURA V JEDNOTLIVÝCH KAPITOLÁCH	58
SEZNAM OBRÁZKŮ	59
SEZNAM PŘÍLOH	73

ÚVOD

Dnešní doba je velice rychlá a hektická, přináší změny a převratné události ve všech oblastech. Tyto proměny se dotýkají také knihy a jejího postavení, jak v životě jednotlivce, tak i celé společnosti. V teoretické části bakalářské práce se zabývám těmito proměnami a sleduji vznik a vývoj knihy po dlouhá staletí.

Zájem o knihu je moji celoživotní srdeční záležitostí, a proto se kniha stala tématem mé bakalářské práce. Objevování a zpracovávání informací mě utvrdilo v názoru, že od vynálezu písma je kniha stálým průvodcem člověka a doposud hraje důležitou společenskou roli. Je to v podstatě nejstarší komunikační prostředek, jenž objasňuje minulost, přítomnost a vede k budoucnosti.

Knihy je důležitým činitelem kulturního vývoje, slouží k trvalému zaznamenávání myšlenek, obohacuje duševní rovinu člověka a je zprostředkovatelem kultury a vzdělanosti.

Stavba, použitý materiál, výtvarné pojetí – to jsou prvky, které vždy na své čtenáře zapůsobí. Kniha má svoji architekturu, skladbu, vůni, ale především sdělující poselství.

Problematika vývoje a tvorby knihy v českých zemích tvoří zásadní část práce, nevyhýbám se však ani zahraniční knize. Krátce se věnuji vzniku a historii písma. Moje pozornost se obrací na knihu v jednotlivých historických obdobích jako je renesance, baroko, rokoko, klasicismus, národní obrození. Zabývám se také vynálezem knihtisku, knihařskými stroji a novými technickými pokroky v této oblasti. Poslední část je věnována 20. století až po současnost, slavným umělcům a ilustrátorům, kteří se podepsali na podobě dnešní knihy.

Cílem této práce je přinést a poskytnout základní poznatky o vzniku a vývoji knihy. Ukázat jakými proměnami kniha prošla v průběhu staletí. Přiblížit technické pokroky, okolnosti a umělce, kteří podobu české knihy ovlivnili.

V praktické části bakalářské práce uvádím myšlenky a motivaci, které mne přivedly k tvorbě pop up knihy. Popisuji důvody a inspiraci k vypracování tohoto autorského díla, vysvětluji pojetí a obsah celého projektu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. KNIHA A JEJÍ VÝVOJ

„Knihy, toť srdeční tlukot světa. Je v nich pravda i lež, tak jako v duších lidí. Uchovají naši moudrost pro časy budoucí a sny pouhého okamžiku budou v nich žít dále pro věčnost.“ Johannes Gutenberg

Kniha je zvláštní fenomén, který měl po dlouhá desetiletí své výsadní místo v životě jednotlivce i celé společnosti. Je zdrojem poznání, informací, fantazie, představivosti a krásných subjektivních zážitků. Patří k důležitým činitelům, kteří mají vliv na celkový kulturní vývoj člověka. Co bylo příčinou a impulzem pro vznik knihy? Byla to snad náhoda, zvláštní příležitost, tvůrčí nutkání či autorova jedinečnost?

K tomu, aby vznikla kniha, musel na svět nejdříve přijít nejpodivuhodnější vynález lidstva – písmo. Písmo, které umožnilo člověku opakovaně vnímat pomíjivé lidské myšlenky zrakem a rovněž je reprodukovat. Zrovna tak jak prošla kniha dlouhodobým vývojem a různými změnami má i písmo svoji historii. Jeho dlouhá cesta od hieroglyfů k dnešním půvabným tiskařským písmenům trvala více než pět tisíc let. Bez písma si rozvoj kultury a vzdělanosti nedovedeme představit. Písmo je natolik obsáhlá tematika, že rozsahové možnosti této práce nám nedovolují se mu více věnovat.

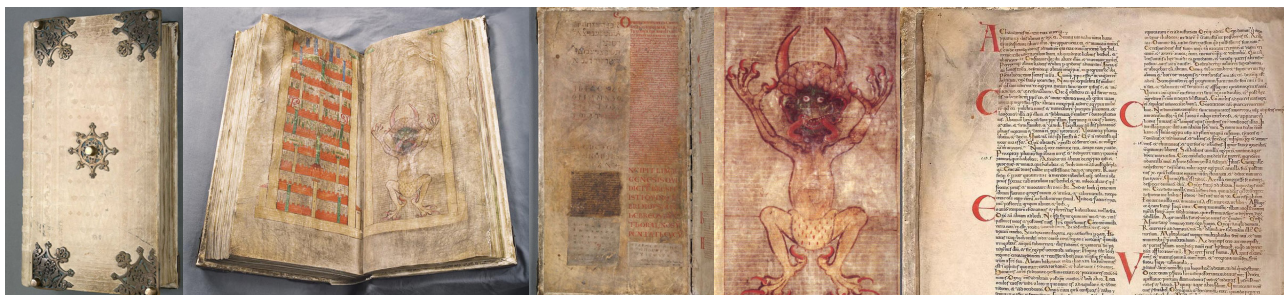
Dnešní podoba knihy je výsledkem tisíciletého úsilí. Většina z nás, milovníků knih si ani neuvědomuje, kolik práce a umění je potřeba, než se můžeme potěšit z krásně vypracované knihy. Celá její architektura, která nám dnes připadá samozřejmá, je výsledkem neustálého tvoření plného pokusů a omylů, tápání a bádání.

Cesta k podobě knihy, tak jak ji známe dnes, nebyla vůbec jednoduchá a prošla náročným, dlouhým procesem, který vlastně přetrvává dodnes. Kniha se stala nezbytnou součástí našeho života. Pojdme ale na samý začátek její knižní pouti.

Nejstarší dochované knihy jsou ve tvaru koženého svitku, ze kterého se později vyvinul svitek papyrusový a pergamenový. Na našem území dostala kniha ve středověku podobu kodexu, tedy knihy v našem slova smyslu. Jako nejkrásnější románský rukopis se uvádí *kodex Vyšehradský*. Tyto nejstarší knihy jsou hlavně uměleckou záležitostí.

Před objevením knihtisku byly knihy psané ručně, což je činilo vzácnými a drahými. Byly to tzv. rukopisy a o jednom takovém, obdivuhodném rukopisu se zde zmíníme. Jedná se o největší rukopis jaký kdy existoval, známý pod názvem *Ďáblova bible – Codex gigas*.

Byl vytvořen v benediktínském klášteře v Podlažicích u Chrudimi na počátku 13. století a je přirovnáván k sedmi divům světa. Podle legendy není kniha dílem člověka, ale ďábla.

Obr. 1,2,3,4,5. Ukázky Ďáblovy bible (detaily knihy)

Knihy je výtvarná lidská práce a řemeslo, její stavba je poměrně složitá záležitost a podoba má jasně stanovenou tvář. Všechny její prvky mají svůj náležitý význam. Každá kniha se skládá ze dvou hlavních částí – knižní blok a knižní vazba. Spojení knižního bloku s knižními deskami u pevné vazby se provádí tzv. zavěšením za předsádky. Knižní desky společně s vazbou knihu především chrání a současně i zdobí.

Knihy má dnes svoji charakteristickou stavbu a náleží k ní řada atributů. Některé, z našeho pohledu důležité chceme více přiblížit. Ke stavbě knihy neodmyslitelně patří hřbet knihy, kapitálek, ořízka, dutinka, nebo předsádka. Nedílnou součástí knižního bloku je například signet, patitul, frontispis, hlavní titul, anotace, impressum, věnování, rejstřík, tiráž apod. Vlastní textová část knihy může být rozdělena na jednotlivé kapitoly, může obsahovat živé nebo neživé záhlaví, vakátový list, což je prázdný list umístěný většinou na levé straně knihy, nebo marginálie – okrajové poznámky, paginaci (číslování stránek), poznámky a vysvětlivky. Hlavní smysl grafické úpravy knihy je vlastně příběh, který začíná na obálce a končí v technické tiráži.

Obr. 6. Kodex vyšehradský, na stránce vpravo je iniciála D-ixit se svatým Václavem

2. JOHANNES GUTENBERG A JEHO VYNÁLEZ KNIHTISKU

V druhé polovině 15. století opouštíme středověk a nastupujeme na cestu novověku, kde začíná vládnout tištěná kniha, která bude od této doby provázet kroky lidstva v touze po vědění a vzdělávání. K uspokojení této touhy přispěl Gutenbergův vynález knihtisku, který se rozšířil velmi rychle po celém světě.

Málokterý vynález zasáhl tak hluboko do života člověka a vývoje společnosti jako tento objev knihtisku. Tisk se stal nejdůležitějším prostředkem spojujícím myšlenkově miliony lidí – říkáme, že je zdrojem informací.

2. 1. Co zavínil Gutenberg?

Německý vynálezce knihtisku *Johannes (Gensfleisch) Gutenberg* se narodil pravděpodobně v roce 1397 v Mohuči ve dvoře zvaném „Hof zum Gutenberg“. Jeho velký objev tiskařského lisu s pohyblivými literami zaznamenal obrovský převrat v polovině 15. století a způsobil to, že knihy začaly být levnější a dostupné široké veřejnosti. Před Gutenbergem byl v Evropě rozšířen pouze deskotisk, což bylo hlavně zdlouhavé, ale i nákladné. Odhaduje se, že v dřívější době bylo v Evropě vydáno asi jen 1000 knih ročně.

Tento Gutenbergův počín je zásadním okamžikem v historii knihy. Celý tento objev je složen z několika dílčích vynálezů. Jedním z nich je použití pohyblivých liter, které se daly vzájemně sestavovat a opětovně používat na další strany, což celý tisk zefektivnilo a urychlilo. K vytvoření liter sestrojil licí strojek, do něhož se vkládaly matrice, které byly vyráženy do kovu pomocí ručně vyrytých razníků. Důležité bylo i vytvoření tavitelné liteřiny, která se míchala ze slitiny olova, cínu, antimonu a malého množství vizmutu. Pro vlastní tisk upravil běžný vinařský lis tak, že nádobu na víno nahradil plochou deskou. Dalším Gutenbergovým úkolem bylo namíchání tiskařské barvy ze sazí, fermeže a sušidel a v neposlední řadě vytvoření technického vybavení, jako bylo sázítka, loďka, tenakl, divizor, tampóny na nanášení barvy apod. Zajímavostí je, že tyto objevy Gutenberg vynalezl poté, co si údajně vyřezal ze dřeva písmeno, které zabalil do papíru, na kterém později písmeno nechalo svůj otisk.

Jeho mistrovské dílo byla *42řádková bible*, na které pracoval mezi lety 1452 – 1455. Tato bible je pečlivě vytištěna buď na pergamen, nebo papír a má skvělou typografickou úpravu. Knihu doprovázejí ilustrace a iniciály, které doplnili iluminátoři až po dokončení tisku. Gutenberg však netiskl jenom bibli. Z jeho tiskáren pochází i několik menších knih a různé právníké dokumenty.

Obr. 7. Gutenbergova bible

2. 2. „Kniha v kolébce“, aneb jak to bylo s prvotisky

Díky již zmiňovanému Gutenbergovi a jeho vynálezu knihtisku vznikaly i první tištěné knihy, jejichž proces byl velice zdlouhavý a nákladný. Největší sbírku těchto prvotisků si dnes můžeme prohlédnout v Národní knihovně.

Prvotisky jsou nejstarší vytištěné knihy do roku 1500. Knihťiskař této doby je považován za umělce, protože vytvářel díla zcela samostatně. Prvotisky se od 16. století začaly nazývat inkunábule (latinsky *cunabulis*, což znamená kolébka), tudíž *in cunabulis*, jedná se o knihy, kdy byl knihtisk ještě v kolébce. Do Čech přišel knihtisk roku 1468 za vlády Jiřího z Poděbrad. Jedna z nejstarších památek českého umění knihtiskařského je *Kronika Trojanská* z roku 1468.

Čeští tiskaři měli zpočátku písmo pouze jedné velikosti; teprve od roku 1479 můžeme nalézt více velikostí stejného druhu písma. Latinské spisy se v té době tiskly monumentálním písmem misálovým, texturou, ale roku 1500 k nám přišla pestrá zásoba písma ze zahraničí, jako byla rotunda, bastarda, textura a později i fraktura.

Postupem času se v knihách většího rozsahu začaly objevovat první rejstříky ve smyslu údaje o obsahu knihy, na řadu přišly i signatury; normy se v českých prvotiscích nevyskytovaly. Co se týká číslování, zpočátku se vůbec neužívalo a následně se ujímalo jen velmi pozvolna. Kustudy (číslo nebo písmeno označující postup stran) se bohužel taktéž nevyskytovaly.

S rozvojem knihtisku se začaly ukazovat zvláštní ozdůbky a maltézské křížky. Marginálie se začaly užívat až od roku 1499.

Snaha o barevný tisk byla už mezi prvními tiskaři. Obvykle to bylo černo-červená varianta, ale pomalu přicházely i další barvy. Začínaly se dokonce objevovat trojbarevné i čtyřbarevné tisky, nicméně od roku 1473, kdy se začalo užívat pro nadpisy většího písma, snaha o barevný tisk ustoupila.

2. 2. 1. Výzdoba prvotisků

Výzdoba prvotisků byla velmi náročná záležitost. Prvotisky byly vyzdobeny šikovnou rukou iluminátora, který dal knize právě ten správný „punc“.

Titulní listy – se v prvotiscích nevyskytují, avšak i ti nejstarší tiskaři poznali, že první list knihy se může velice snadno poškodit, a proto od roku 1460 nechávali první stranu prázdnou, někdy označenou signaturou. Později se na první list uváděl stručný název, který byl vysázený, nebo ve dřevě vyřezaný. S postupem času se tiskaři snažili, aby titulní strany byly nápadnější, a proto je vyzdobovali dřevořezy. Avšak stále nemůžeme hovořit o titulním listu v dnešním slova smyslu. První titulní list se objevuje v díle Václava Korandy mladšího v roce 1493.

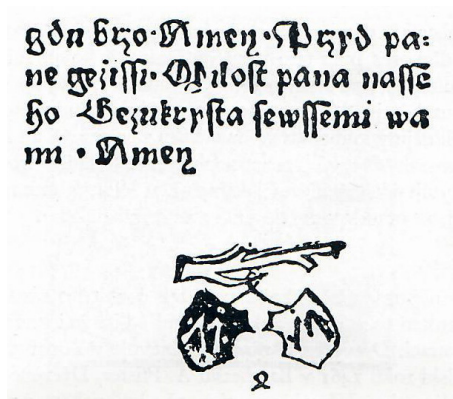
Na poslední stránky knihy tiskaři uváděli kolofony, což jsou krátké texty, které většinou obsahují jméno autora, název díla, místo, datum a poděkování, v podstatě by se to dalo označit něco jako předchůdce dnešní tiráže. A také explicity, které obvykle zmiňovaly závěrečná slova textu.

Velké počáteční písmeno, často ozdobené oproti ostatnímu textu, nazýváme iniciála, kterou nejčastěji najdeme na začátku knihy, kapitoly a odstavce, nebo básně. První tištěné iniciály se pravděpodobně tiskly tenkými kovovými destičkami. Okolo roku 1470 se začínají objevovat pokusy o tisk iniciály zároveň s textem. Nejstarší pokus tištěné iniciály u nás objevíme v *Kronice Trojánské* z roku 1468.

Vedle iniciál jsou v knize dalším důležitým prvkem ilustrace, které se začínají objevovat v 15. století, ale nedospěly k tak osobitému rázu jako iniciály. Ilustrace se prováděly třemi odlišnými grafickými technikami; dřevořez, kovořez, mědiryt. České dřevořezy byly zpočátku vyráběny podle zahraničních vzorů, jejich úrovně ale nedosáhly.

Značka tiskařů nebo nakladatelů knih označená jako signet se v knize objevila již v 16. století. První signety byly spíše uměleckou ozdobou, používaly se v nákladných a rozsáhlých dílech. Krásná forma prvotisků nás přesvědčuje o tom, že se tiskaři považovali spíše za umělce než za řemeslníky.

U nejstarších prvotisků je často tiskař zároveň nakladatel knihy, a proto zpravidla nalézáme pouze jeden signet. Signet byl takový osobní odznak tiskařův, který nám mohl lecos o jeho osobnosti prozradit. První český signet můžeme nalézt od neznámého českého tiskaře v kolofonu Nového Zákona, asi z roku 1475, vytištěný pravděpodobně v Praze.

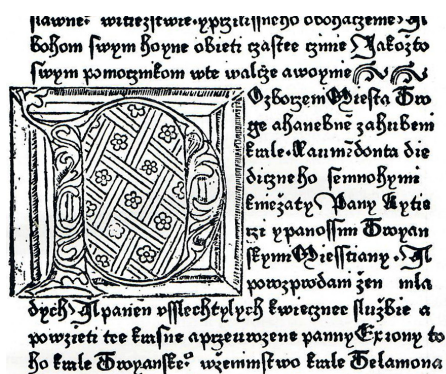

Obr. 8. Signet Nového zákona z roku 1475

Na závěr této kapitoly uvádím první tištěnou knihu v českém jazyce – Kroniku Trojanskou, vydanou v roce 1468. Pátrání po jejím přesném původu je nesmírně komplikované a odborníci její prvenství stále zpochybňují, přesto se kniha ve své době stala jakýmsi prvním bestsellerem v Evropě a byla přeložena do mnoha jazyků. Vydání této knihy nebylo vůbec snadné. Kronika vznikla dle latinské předlohy; jde o příběh Trojské války, společně s některými řeckými bájemi. Po druhé se Kronika Trojanská tiskla o dvacet let později, v roce 1488 v Praze a svoji velkou oblibu u čtenářů si uchovala až do 19. století. V době národního obrození byla vydána třikrát a tyto tři exempláře se dochovaly až do dnešního dne.

Obr. 9. Snímek prvního listu Kroniky Trojanské z roku 1468

Obr. 10. Tištěná iníciała P z Kroniky Trojanské

3. KNIHA V OBDOBÍ RENESANCE

Renesanční umění se zrodilo ve Florencii na počátku 15. století, kde se pěstoval humanismus. Pojem renesance znamená znovuzrození a má trojí význam – jednak návrat k antice, dále označuje novou historickou epochu a v poslední řadě představuje nový umělecký sloh, který pozitivně zasáhl do světa knihy.

Na konci 15. a začátku 16. století stoupala poptávka po knihách a zájem o ně. Knihtisk se stal šířitelem vzdělanosti a nových idejí. Kvalita tištěných knih se zvýšila krásnou grafickou výzdobou a novými typy písma; počet tiskařů a knihtiskových dílen se také zvýšil.

Tiskaři projevují velký zájem o světovou literaturu a o latinskou vzdělanost. Začínají vydávat nové tisky určené pro lid, jako lidové písně, gramatiku, kalendáře, lékařské a jiné naučné knihy, objevují i literaturu publicistickou.

3. 1. Úprava renesanční knihy

V období renesance je vznik knihy stále velkou uměleckou záležitostí. Umělci se snažili vytvořit harmonii mezi jednotlivými prvky, odloučili se od původní rukopisné předlohy, vytvářeli dekorativní titulní listy s ornamentálními rámci, vinětami nebo signety, ale také listy ilustrační, které nás seznamovaly s obsahem knihy.

Na výzdobě knih se podíleli velcí mistři ilustrátoři, kteří začínali zdobit mimo titulní strany i celé začátky jednotlivých kapitol v knize. V renesančním období jsou kromě titulních listů zdobených dřevořezem velice oblíbené i listy úplně typografické. Vznik těchto listů nejpravděpodobněji zapříčinila záliba pro geometrické útvary a přesnou symetrii.

Renesanční doba plná změn v oblasti knihy přinesla s sebou i novou dekorační techniku – zlacení plátkovým zlatem, jak na ořízce, tak na kožených deskách.

České tisky 16. století mají stále vzhled prvotiskový. Místo titulního listu se často používá jen incipit a explicit, místo tištěných iniciál jen representanty a nepoužívala se ani žádná grafická výzdoba. Jen výjimečně se titulní listy objevily v jakémsi přechodném stádiu, obvykle však bez impressa. Pražský tiskař *Mikuláš Konáček z Hodiškova* vytiskl v roce 1514 dílo, které mělo titulní list nového renesančního rázu s ptačími a rostlinnými ornamenty a jeho signetem. O další vývoj titulního listu v Čechách se zasloužil *Pavel Meziříčský, Jiřík Štýrsa a Pavel Severýn z Kapí Hory*.

Rychlý vzestup nastal také v knižní ilustraci. Malíři ustoupili složitým kresbám a podporovali svoji obrazotvornost. Nejznámější zahraniční umělec byl *Albrecht Dürer*, z jehož děl dýchá harmonie a uklidnění. Česká knižní ilustrace v této době nedosáhla úrovně zahraniční.

V oblasti písma je vývoj pozvolný. Nejprve se používala písma jako bastarda, rotunda a textura. Dále se používalo antikvové písmo, které u nás ale nebylo přijato s velkým pochopením a tak zapadlo bez ohlasu.

Ve vývoji iniciál také nedošlo k zásadním změnám. Jako jeden z prvních tvůrců českých iniciál byl *Mikuláš Konáč z Hodiškova*. Jeho nejzdařilejší iniciály jsou vyzdobeny písmeny s květinami, ptáky a figurami na černé ploše, ale jejich úroveň nepřesahuje řemeslné provedení.

Dalším tvůrcem českých iniciál byl mladoboleslavský *Jiřík Štýrsa*, který nejčastěji otiskoval písmo s rostlinnou, květinovou, nebo ovocnou výzdobou. Výjimečné jsou jeho iniciály, kde se věnuje figurálnímu dekoru. I *Pavla Severýna z Kapí Hory* můžeme označit jako jednoho z nejlepších českých výtvarníků své doby.

V knihách se začínají objevovat ornamentální rámce stran, které dávají vznik dalšímu prvku knižní výzdoby, jimž je viněta. Slovo viněta (*vignette*) v knize znamená ornamentální, geometrický nebo neorámovaný útvar.

Signety dosahovaly svého vrcholu, jak po formální tak i obsahové stránce. Tiskaři věnovali tvorbě signetů velkou péči a usilovali o vlastní osobitý projev. Nejvíce tvořili signety heraldické. Mimo tiskařských signetů se začínají objevovat i signety nakladatelů, které začínají zaujímat význačné místo na titulním listě.

3. 2. Kniha v pozdní renesanci

V druhé polovině 16. století se stále projevoval velký zájem o knihu. Ve vývoji knihtisku a knihařské výzdoby nedošlo k velkým změnám a knižní produkce se stále udržovala na značné výši.

Obecně můžeme říct, že i písmo si drželo stejnou úroveň. Obliba zůstala v písmu švabach, který si dokonce tiskaři sami vyřezávali podle standartních vzorů. Knihotisk v Čechách se v pozdní renesanci dostal na stejnou úroveň jako zahraniční tiskařské umění.

Česká kniha se po technické stránce stále zdokonalovala. Titulní listy se nacházely už v každé knize a byly krásně vyzdobeny ornamentálními rámci s živočišnou, nebo rostlinnou tematikou. Uplatňovaly se jednoduché titulní listy typografické, které mohly být dekorovány jenom malým dřevorezem nebo signetem.

Na následujících stránkách byly znázorněny erby nebo podobizny. Poté byla kniha uvedena předmluvou jedné nebo několika osobami. Objevovaly se i oslavné básně. Záhloví se pojímalo dekorativními prvky a na konci jednotlivých kapitol se tiskly viněty. Vstupní stránky do knihy byly krásně vyzdobeny. Archy se označovaly signaturami a kustody, vznikalo i živé a neživé záhlaví. Jednotlivé listy byly očíslovány a dokonce ve větších dílech přicházela i paginace. Oblíbený se stal i dvoubarevný tisk, převážně černo-červený.

Iniciály u nás nepřinesly samostatný grafický projev. V této době tiskaři neviděli rádi prázdná, nevyplněná místa v knize. Proto se přestává tisknout jen typografická úprava a všechna volná místa se začínají vyplňovat linkami, vinětami nebo vlysy. Linky a vlysy jsou převážně umístěny na vstupních stranách knihy a jsou vytvořeny z drobných tiskařských ozdůbek, které vzájemně tvoří harmonické kompozice, kdežto viněty se umísťují na konce jednotlivých kapitol, nebo oddílů.

Pozdní renesance je také dobou vrcholného rozkvětu tiskařských a nakladatelských značek. Krásné a osobité signety používali kromě velkých umělců, jako byl *Melantrich* i majitelé menších tiskáren. Z počátku byly signety málo výrazné, nenápadné, později nabývaly ornamentálního rázu a často nesly až podobu odznaku.

Obr. 11. Ilustrace z *Knih o hádání pravdy a lži* od Ctibora z Cymburka a Tovačova, Pavel Severýn 1539

Gedruckt zum Jungen Buntzel inn
Behmen. Durch Georgen Wylmschwerer.
Im Jar M. CCCC. XXXj. Am
zwelften tag des Meyen volendet

Obr. 12. Signet Jiřka Štýry v německém kancionálu *Michaela Weisse Ein new Gesengbuchlen*, 1531

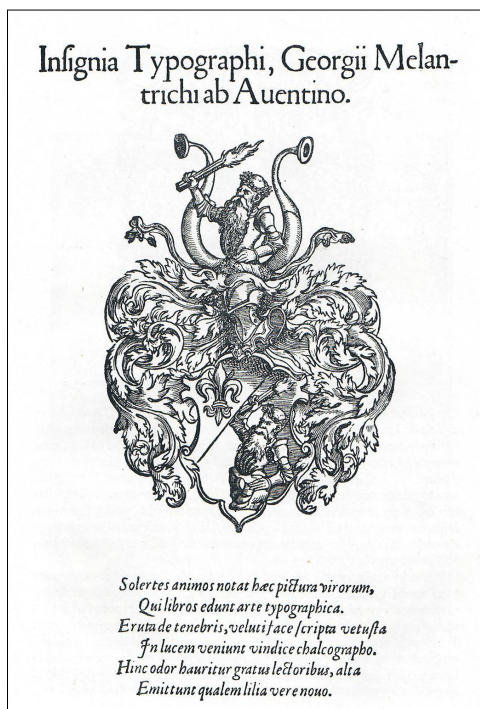
3. 3. Významná osobnost renesance

Jednou z nejvýznamnějších osobností je humanistický tiskař *Jiří Melantrich z Aventýnu*, který dosáhl evropského rozhledu. Vystudoval na Karlově univerzitě v Praze, ale po studiu odcestoval do zahraničí, kde se mnoho naučil. V roce 1540 se pravděpodobně vrátil zpět do Čech a stal se společníkem tiskaře Bartoloměje Netolického. Roku 1549 vytiskl českou bibli a navázal styky se zahraničními tiskaři. Svoji tiskárnu neustále rozšiřoval, stal se nejenom knihtiskařem, ale i nakladatelem, vydavatelem, překladatelem, upravovatelem, autorem a někdy i pisatelem předmluv. Vydával knihy v češtině, latině, řečtině a němčině.

Jeho knihy byly na vysoké úrovni, vyznačovaly se skvělou úpravou, čistou výzdobou a úhledností. Dohromady vytiskl přes 200 tisků. Melantrichovo nejslavnější dílo je *Knihy Erasma Rotterdamského*, kde je umístěno 52 obrázků. Nejznámější však je *Bible Melantrichova*, zvaná „*Melantriška*“, která se stala základem jeho ediční činnosti. Uvádí se, že tuto bibli vydal čtyřikrát, či pětkrát.

Obr. 13. Titulní strana Melantrichovy bible z roku 1570 s tiskařovou podobiznou a signetem

Obr. 14. Signet Jiřího Melantricha v bibli z roku 1570

4. BAROKNÍ KNIHA

V období baroka, v 17. století přichází jiná doba a s ní také nové politické a náboženské poměry. V baroku se proměňuje forma knižtiskařského provozu. Vznikají knihkupecké obchody, které se zaplňují lidovým zbožím, jako byly snáře, kalendáře, modlitby, zábavné čtení a populární knížky lékařské. Dochází k velké politické cenzuře, která je příčinou spalování mnoha knih.

Přes to všechno obchod s knihami stoupal nahoru. Přichází více fantazie, vášně a barevnosti. V knižtisku bylo nutností začít používat zcela něco jiného, nového, tak aby to odpovídalo změnám a vkusu doby, proto se začal místo dřevorezu využívat mědiryt. Nevýhodou mědirytu bylo to, že se musela zvlášť otiskovat sazba a grafická výzdoba. Proto se často obrázky umísťovaly na prázdné stránky, které se do knihy dodatečně vkládaly. Tímto procesem vznikl frontispis.

Barokní knihy byly mnohosvazkové, bohatě ilustrované, dekorativně vypracované s alegorickými figurami a s pohledy na města, nebo s obrazy ze života lidu. Velké obliby dosáhla zejména díla náboženská, přírodovědecká, zeměpisná a historická. Novinkou se staly knihy pro řemeslníky a knihy vědecké.

Grafická práce dosáhla vysoké úrovně. V této době se knižní ilustraci soustavně věnoval vynikající rytec *Václav Hollar* a tím si zajistil místo v dějinách světové ilustrace. Dalším významným českým ilustrátorem barokním je *Karel Škréta*, který vynikl také jako portrétista a kreslíř.

V oblasti písma nedochází v baroku k radikálním změnám. Tiskaři přebírali iniciály z minulých let, používaly se zvířecí nebo rostlinné motivy.

Grafické doplňky jako byly linky, vlasy, nebo viněty se přestávaly tisknout úplně. Větší důraz byl kladen na titulní list a frontispis. Signet se stal vzácnější, ale jeho obsah bohužel chudší. Umělci sahalí po starých osvědčených vzorech, které přetvářeli do nových povrchnějších forem.

Obr. 15. Škrětova a De Groosovofrontispice k dílu *Imago principum Bohemiae*, 1673

Obr. 16. Škrětova a Smíškova titulní strana knihy *Memorabilium Rotmanorum...* 1958

Obr. 17. Hollarovy iniciály z *Ogilbyova Vergilia*, 1654

5. KNIHA V 18. STOLETÍ

V 18. století postupně nastává odklon od dramatického patosu, přechází se k osobnějším pohledu a zaměření do svého vlastního nitra. Opět se mění pohled člověka na svět. Slavnostní tragédie ustupuje veselohře a satirickému románu. Veřejnost se začíná zajímat o přírodní vědy a vzniká i sociální filozofie. Nastává návrat k umění klasického Řecka a vzniká nový sloh klasicistický, který zatlačuje pestré rokoko.

V Čechách nastupuje umění rokoka před polovinou 18. století a už v poslední třetině přechází na klasicismus, který přináší začátky nového ilustračního stylu v knihách. Největší změny do naší země přináší tehdejší vláda Marie Terezie.

Kniha 18. století byla na vzestupu a dávala světu nové myšlenkové a estetické hodnoty. Tiskaři usilovali o jednotnou sazbu spolu s harmonickou výzdobou. Zajímavou novinkou je, že se začínaly tisknout učebnice dětem do školy a taky se vydávaly periodické tiskoviny, jako časopisy, nebo noviny.

Po technické stránce se kniha moc nezměnila, ale změnila se její výzdoba. Ke změnám došlo u titulního listu, formátu knihy i typu sazby. Titulní list byl pouze prostý údaj o autorovi, společně s názvem a impressem. Kniha byla vyzdobena linkami, popřípadě vinětami, z těchto nenápadných vinět se stávaly signety tiskařů. Do vinět, vlysů a záhlaví tisku vkládali tiskaři a nakladatelé často své monogramy.

V rokokových knihách se začínají objevovat zcela nové iniciály, podobné iniciálám na počátku knihtisku. Písmeno se skládalo z dekorativní ornamentiky rokokových útvarů, jako byly úponky, vázy, andělci apod. Na frontispisu se nejvíce objevoval autorův portrét, dále pak osobnosti, o nichž byla v knize zmínka, nebo ti, kterým byla kniha věnována.

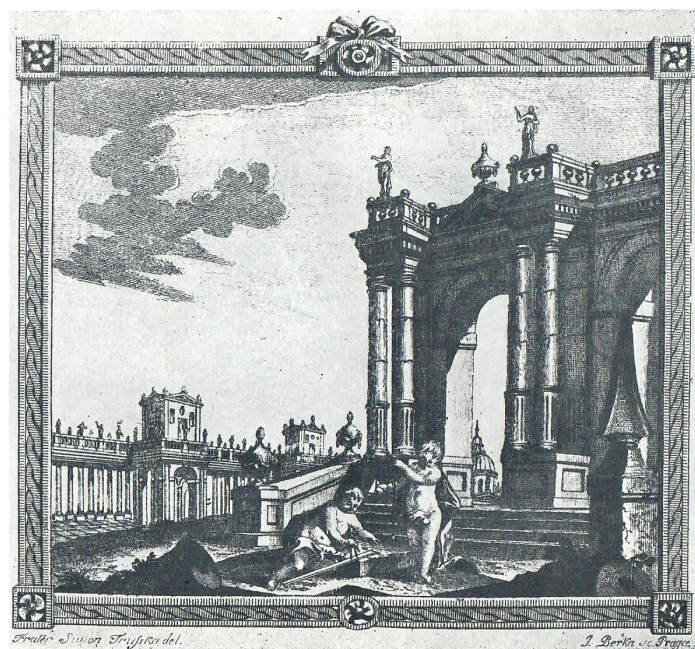
Ilustrace byla taktéž velmi oblíbená. Postupně se do obrazů přidávalo čím dál více prvků, zobrazovalo se více postav a prohluboval se i prostor. V dekoru se uplatňovala linie a klasické motivy. Nejvýznamnější český ilustrátor rokokový byl *Jan Berka*.

Obr. 18. Berkova ilustrace k Nejedlého překladu Homérovy Illiady, 1802

Obr. 19. Berkovo frontispice k Laudonovu životu, vydanému Krameriem 1789

Obr. 20. Berkovo frontispice k Laudonovu životu, vydanému Krameriem 1789

6. NÁRODNÍ OBROZENÍ

V tomto období se kniha dostává výhradně do služeb národních cílů a tužeb a celkově se opouští od náboženských a problematických témat. Většinu obrozeneckých a osvíceneckých knih z přelomu 18. a 19. století vydávali zejména pražští tiskaři, kteří měli svoji tiskárnu spojenou s knihkupectvím.

První generace českých obrozenců vydávala knihy velmi skromně. Knihy mohli totiž autoři vydávat pouze svým vlastním nákladem, nebo za pomoci mecenáše z řad církve, či šlechty.

6. 1. Výzdoba knihy

V době národního obrození se hojně využívala latinka, a to zejména proto, že švabach byl považován za písmo německé a jeho používání za součást germanizace. Velká zásluha patří *Františku Tomsovi*, kterému vděčíme za podobu abecedy, skoro tak jak jí známe dnes. V revolučním roce 1848 bylo rozhodnuto, že se český text v učebnicích tiskl výhradně latinkou s českými diakritickými znaménky.

Na přelomu 18. a 19. století se objevovaly ilustrace stále jenom na frontispisech, vinětách, nebo titulních listech a jen výjimečně se objevilo pár celostránkových ilustrací s textem. Vyšší úroveň se dosáhlo až v průběhu 19. století.

Technika se také změnila, dříve se používaly mědiryty a lepty a od třicátých let přišla litografie a dřevoryt. K významným osobnostem v české ilustraci obrozeneckých knih patří již zmiňovaný *Jan Berka*. V jeho ilustracích doznívало ještě barokní schéma, které přešlo přes rokokovou hravost až ke klasicismu.

Umělec nevšedního nadání a citu byl *Josef Mánes*, který se mimo svou obsáhlou tvorbu věnoval i knižní ilustraci. Můžeme ho označit jako zakladatele české moderní ilustrace. Právě od něj vedla cesta k dalším vynikajícím českým ilustrátorům, jako byli *Mikoláš Aleš*, nebo *Karel Svoboda*.

Dílo *Mikoláše Aleše* je rozsáhlé; ilustroval časopisy, významné knihy, kalendáře, snáře, planetáře, kreslil obálky, záhlaví a titulní listy. Vydavatelé ho často žádali, aby ilustroval knihy pro děti a mládež, protože jeho kresby byly prostoupeny úsměvem a hravostí. Jeho nejznámější dílo je *Špalíček*.

Do podvědomí českých dětí se dostala kniha *Slabikář*, která dýchala českým životem a probudila v dětech uvědomění a lásku k vlasti.

Za zmínku stojí ještě bratr *Josefa Máneše – Quido*, který ilustroval například slavnou *Babičku Boženy Němcové*, nebo *Carvantesova Dona Quijota*. Až na samém konci 19. století se začíná rozšiřovat fotografie, hlubotisk a světlotisk. Ilustrace krásné literatury, tak jak jí známe dnes, vznikla teprve ve 2. polovině 19. století.

Obr. 21, 22, 23. Ukázky z knihy *Špalíček*, Mikoláš Aleš

6. 2. Novinky v knižní vazbě

V průběhu 19. století postupně vznikl nový typ vazby z hlediska výroby. Řemeslo ustupuje industriální hromadné výrobě. Růst produkce knih s průmyslovou vazbou odsunul knihvazačské řemeslo do pozadí, nemělo šanci konkurovat strojové výrobě. Tovární výroba knih přinesla celou řadu technických vynálezů jako rychlolis, šicí stroj, nebo stroj na skládání archů apod. Průmyslová vazba je sice vytvořena rychle, nicméně nedokonale. Je levná, ale tím pádem zjednodušená a v určitém slova smyslu omezená.

Bohužel s tímto vývojem upadlo i výtvarné pojetí vazby. Díky zájmu o maximální snížení ceny knihy upadla jak úroveň technická, tak i výtvarná.

I když v 19. století odsunula průmyslová vazba rukodělnou, ta přesto nikdy nezanikla úplně. I v dnešní době se využívá pro reprezentační a oficiální zakázky šité na míru. Pro začátek 20. století je také charakteristický vpád papíru do knižní vazby, díky kterému vznikla nová celopapírová vazba – *brožura*.

„Uměleckou je pouze ta vazba, jejíž vnější úprava a zároveň dokonalé technické provedení i výzdoba jsou jako výtvarný projev v plném souladu s literárním obsahem a hodnotou knihy.“ Jaroslav Doležal

6. 3. Nakladatelství a knihovny

Česká obrozenecká kniha se stává vhodným artiklem své doby. Tento fakt si kromě spisovatelů a básníků začali uvědomovat i vzdělaní jedinci, kteří se měli stát prvními novodobými nakladateli.

Jako jeden z prvních významných obrozeneckých nakladatelů se stává *Václav Matěj Kramerius*, který ve své „České expedici“ vybudoval základnu pro vydávání a distribuci obrozeneckých knih. Vydával také své vlastní noviny nazvané „*Kramériusovy císařské král. vlastenecké noviny*“. Kromě toho vydával i různé povídky, zábavnou četbu a literaturu pro mladé.

Je samozřejmostí, že to vydavatelé v obrozenecké době neměli jednoduché a pokud se chtěli uživit, byli donuceni vydávat především krásnou literaturu a poezii, lidovou četbu, kancionály a modlitby, kalendáře, písničky, ale také knížky typu kuchařka apod. Nicméně o vydávání literatury vědecké a odborné se nepokusil nikdo. To si uvědomil František Palacký, když začal uvažovat o české encyklopedii. A tak vznikla v roce 1831 *Matice česká*, která měla na starosti šíření českého jazyka. Ze svých prostředků vydala některá díla naší vědecké literatury.

V Praze působilo i několik nakladatelů, převážně s vlastní tiskárnou, kteří vydávali krásná a vědecké díla české literatury. Patří k nim *Bedřich Stýblo* a *Josef Richard Vilímek*.

K největším nakladatelským domům v této době patří *Ottovo nakladatelství*, vydávající krásnou i odbornou literaturu.

Vedle nakladatelství vznikaly také knihovny. I když tyto instituce byly známy už ve středověku, nemůžeme v této době mluvit o veřejných knihovnách, které by sloužily k poznání literatury. Jednalo se o knihovny církevní, klášterní, kapitulní a v menší míře i knihovny šlechty a panovníků. Osvícenci a představitelé obrozeneckých snah si uvědomovali, že rozvoj vědy vyžaduje, aby se knihy zpřístupnily lidem.

Již v roce 1777 byla vytvořena pražská veřejná *Univerzitní knihovna*, která vznikla spojením starých univerzitních kolejních biblioték, jezuitské knihovny klementinské a karolínské, a s pomocí knih z různých jezuitských klášterů.

Zhruba ve stejném období zpřístupnila své knihy i *knihovna Strahovská* a v roce 1818 byla založena *knihovna Národního muzea*, jejíž program formuloval *Josef Dobrovský*. Od osmdesátých a devadesátých let vznikaly i lidové knihovny nejprve ve městech a po nějakém čase se dostávaly i do obcí. Zakládání veřejných knihoven bylo nesmírně důležité. Po vynálezu knihtisku se kniha sice zlevnila, ale k lidem se dostávala stále obtížně. A to se právě vznikem veřejných knihoven mělo změnit.

7. CO PŘINESLO 20. STOLETÍ

Na počátku 20. století zůstávala kniha jako celek stále v neuspokojivém stavu. Podmínkou pro vytvoření kvalitní moderní knihy bylo nutné zvolit dobrý papír s optimální gramáží, vybrat správně volené písmo, spolu s odpovídající grafickou úpravou, zvolit tisk správnou technikou a vybrat kvalitní vazbu. Na řadu tak přišla práce knižního grafika, často však v osobě nakladatele, nebo samotného autora.

Důraz byl kladen na umělcovu svobodu, individualismus a umělecký projev. Většina tvůrců se z počátku snažila jen o novou a originální grafickou úpravu knihy. Nový přístup k ilustraci přinesl grafik *Karel Hlaváček* a *Jan Preisler*. Zakladatelský význam pro českou knihu mělo i cílevědomé dílo *Zdenky Braunerové*, která ilustrovala například *Pohádky máje* od Viléma Mrštíka. Zdenka Braunerová naznačuje ve svém zpětném pohledu, že nejdokonalejší knihy jsou zpravidla ty, na nichž pracuje ilustrátor společně s grafikem. Dnes je pro nás tato situace samozřejmostí, nicméně je důležité si uvědomit, že dříve tomu tak nebylo.

Grafikou se intenzivně zabýval *Vojtěch Preissig*, který zasáhl i do oblasti ilustrace a reklamy. Spolu s *Karlem Dyrynkem* posunuli knižní kulturu vpřed. *Preissig* vytvořil typografické písmo a díky *Dyrynkovi* toto písmo vyrobila Státní tiskárna v Praze roku 1923. Stejně jako *Preissig*, tak i *Dyrynk* se zabýval tvorbou písma. Jako první písmo navrhl Malostranskou antikvu, dalším oblíbeným písmem byla *Dyrynkova* latinka a asi nejkrásnějším písmem se stala *Grégrova Romana* společně s *Grégrovou kurzívou*.

Svobodný umělecký život, nové pojetí, zvláštní atmosféra a kouzlo Evropy, to vše přitahovalo i naše české umělce. Již odedávna se centrem pro výtvarné umění stala proslulá Paříž, ve které spoustu našich vynikajících tvůrců dokázalo prezentovat české umění. Byl to například již zmíněný *Vojtěch Preissig*, *Alfons Mucha*, *Luděk Marold* a *František Kupka*.

Alfons Mucha ve své knižní tvorbě rozvinul umění v neobvyklé rovnováze symbolického záměru a dekorativního řešení. Více se knižní ilustraci věnoval *Luděk Marold*, který ilustroval jak knihy, tak i časopisy, nebo týdeníky. Ve svém výtvarném pojetí se postupně oprostil od žánrově popisného naturalismu, přes který došel k dekorativním arabeskám tvarů l'Art nouveau.

Dostal se až ke stylizovanému projevu, ve kterém odrážel dekadentní pocity a atmosféru doby. I *František Kupka* začínal úspěšnými kresbami pro časopisy. Jeho nejvýznamnější knihou se stala *Cantoque des Cantiques (Píseň písní)* vydaná v roce 1905.

7. 1. Kniha v období secese

Na začátku 20. století ovlivnila ilustrační tvorbu česká secese. Jejím cílem bylo ustoupit od oficiální linie k nezávislé tvorbě. Tento cíl se projevil hned v díle nejstaršího výtvarníka *Františka Bílka*. Ačkoli byl znám spíše jako sochař, ke knižní grafice se dostal přes zájem o grafiku vůbec. Jeho nejoblíbenější technikou se stal dřevoryt.

K méně známým grafikům této doby patří *Josef Richard Marek*. Při výzdobě knih používal stejně jako Bílek techniku dřevorytu. Dohromady graficky upravil přes 70 knih. Dalším tvůrcem a současně i vydavatelem byl *Josef Váchal*. Své osobité knihy vydával v malém nákladu. Rád se vracel k rukodělným pracím, v nichž dosahoval umělecké i řemeslné dokonalosti. Spoluzakladatelem sdružení symbolických grafiků „Sursum“ byl podobně jako Bílek a Váchal i *František Koblíha*, který se taktéž zabýval technikou dřevorytu. Nejvíce knížek ilustroval pro knihovnu *Moderní revue* a mezi jeho významné dílo patří například výtvarné pojetí knihy Oscara Wilda *Básně v próze (1917)*, nebo *Slavík a růže (1919)*.

Ke sdružení Sursum patřil i výtvarník *Jan Konůpek*, který se v té době stal nejlepším knižním grafikem, vynikajícím kreslířem a mistrem leptu. Dalšími autory byli například *Adolf Kašpar*, nebo *Miloš F. Klicman*.

Důležité místo v tvorbě ilustrace a knižní grafiky zaujímala *Uměleckoprůmyslová škola v Praze*, založená v roce 1885 (od roku 1946 škola vysoká). Škola vychovala řadu vynikajících ilustrátorů, písmařů, knižních grafiků a tvůrců plakátů. Skvělí žáci této školy se po studiu a praxi vraceli zpět, jako její profesori.

7. 2. Švabinského „Speciálka“

Významné místo v této době zaujímá pražská *Akademie výtvarných umění*, v jejíž čele v roce 1910 stanul *Max Švabinský*. Jeho škola je běžně známa pod názvem „*Švabinského speciálka*“, ze které vyšla celá řada výborných grafiků. A právě tito grafici se větší nebo menší měrou podíleli na české moderní ilustrační práci.

Max Švabinský byl vynikající grafik, malíř a ilustrátor, jehož dílo vzbudilo velkou pozornost. Inspirací v jeho tvorbě mu byla žena a příroda.

Významným Švabinského žákem a později i nástupcem v grafické speciálce byl *Vladimír Silovský*. Je představitelem volné grafiky, ve které uplatňoval spontánní nadšení pro náměty z práce v hutích a železárnách, spolu s krajinnými motivy. Je označován jako mistr leptu.

K dalším žákům Švabinského speciálky patřil i *Arno Nauman*, který nejvíce pozornosti v knižní tvorbě věnoval dřevorytu a litografii, ačkoli v jeho volné grafice se více setkáváme s leptem a suchou jehlou. Dále to byl *Antonín Procházka*, okouzlený pastorálními výjevů a mytologickými scénami antického světa.

Bohaté a významné bylo i dílo *Aloise Moravce*. V ilustracích uplatňuje svět venkovského života, svět dřevorubců a také zálibu v historických tématech. Používal techniku dřevorytu a linorytu, kresbu perem a štětcem.

Novinářské kresbě a ilustrací obálek a frontispisu se věnoval *Eduard Milén*. K dalším významným jménům patří *Karel Müller* a *Karel Štika*.

Asistentem Švabinského byl mnohostranně činný grafik *Jan Rambousek*. Jeho hlavní umělecká doména byla volná grafika, ve které se stal představitelem české grafiky sociální. V knihách střídá techniky jako litografie, dřevoryt, nebo kresba.

Malíř venkovského života a venkovské krajiny byl *Vojtěch Sedláček*. Jeho nejčastější ilustrační technika byla kresba štětcem, nebo perem a pro barevnou ilustraci užíval zejména litografie.

Je důležité se zmínit, že Švabinského žáci výrazně zasáhli do uměleckého vývoje v období první republiky. Šli svou vlastní cestou a stali se zakladateli naší moderní grafiky. Po druhé světové válce se začínal objevovat zájem o nově vydávané, dobře ilustrované knihy, od osvědčených grafiků. To byl důvod, proč se u mnoha skvělých autorů setkáváme s rozsáhlejším ilustračním dílem až v poválečném období.

7. 3. Umělecké „ismy“ v počátku 20. století

Surrealismus se v knižní výzdobě projevil ve třicátých a pozdějších letech 20. století. U nás tento směr představují tři významní výtvarníci, jejichž hlavní dílo spočívalo v kresbě, malbě a koláži. Byl to *Josef Šíma*, *Jindřich Štýrský* a *Toyen*, tito umělci tvořili samostatné, podnětné a originální díla, odpoutané od umění Paříže.

Český konstruktivismus a funkcionalismus se inspiroval zahraničními vzory, především reprezentované *El Lisickým*, *J. Tschicholdem*, *Moholy-Nagyem*, a *Bauhausem*.

Na počátku 20. století došlo k formulaci vizuálně funkční knihy. Základem funkcionalistické knihy byla zásada, že forma následuje funkci. Rozhodující byla účelnost knihy, která se projevovala především jednoduchostí. Používalo se výrazné písmo, malopis, oblíbený byl grotesk a srozumitelné symboly. Konstruktivismus znamenal v knižní úpravě především grafický experiment. Mezi hlavní představitele patří *Karel Teige* a *Zdeněk Rossmann*.

7. 4. Individuální cesty umělců 20. století

Bohatý přínos do knižní ilustrace 20. století vneslo spoustu nadaných umělců; je ale skutečností, že její tvůrce není snadné jednoznačně utřídit. Byla to zejména generace umělců na konci první světové války, například *Cyril Bouda*, *Jiří Trnka*, ale i další výtvarníci, kteří si našli pro svou osobitou tvorbu nezaměnitelné pole působnosti.

Řada vynikajících autorů vyrůstala v období první republiky. Jejich výtvarná díla se často inspirovala z děl tvůrců předešlých generací, nebo pramenila v jejich vlastním životě; po určité době se oprostili a kráčeli svou vlastní neprošlapanou cestou.

Jedním z nich byl spisovatel, redaktor, malíř a zároveň knižní grafik velkého nadání *Josef Čapek*. Tento umělec dal soudobé ilustraci novou podobu. Jeho linoryty byly jednoduché, nicméně pro knihy výstižné a jejich citlivá prostota je pojem. K nejpozoruhodnějším ilustracím patří zejména kresby k *Rozmarnému létu Vladislava Vančury*, v edici Odeon (1926). Právě tady se Čapek dovedl mistrovsky vcítit do sladkobolné humoristické Vančurovy prózy. Děti ho znají především díky knížce *Povídání o pejskovi a kočičce* (1929), do které se ponořil nejen svými kresbami, ale i vlastním textem. Ve své práci Čapek uplatňoval výrazné akordy barev a čar, vět a slov, které vzájemně kombinoval vážnou meditací spolu s veselými písněmi.

Další velkou osobností české ilustrace se stal *Josef Lada*. Inspirací mu bylo jeho mládí prožité na venkově. Zvlněná krajina, střídající se pole, louky a lesy, vesnický život, venkovské chalupy Ladu okouzly a daly jeho rukám sílu reprodukovat tento zážitek v ilustracích. Výrazná osobitost se projevuje nejen v ilustracích knihy, ale i v učebnicích, novinách a humoristických časopisech. Ladovo umění je srozumitelné pro svět dětí i dospělých. Jeho kresby dýchají optimismem, humorem a radostí ze života.

Ilustrační dílo *Jana Zrzavého* vyšlo z umění symbolismu, dekadence, secese a proniklo až k expresionismu a kubismu. Zrzavý se stal významným představitelem české avantgardy začátkem 20. století.

Vlastimil Rada byl ilustrátorem epické povahy, k ilustrování si vybíral zejména dějově bohatá díla se slovanskou a ruskou tematikou.

Ke kultuře české knihy významně přispěl i *Václav Mašek*. Jeho díla byla pravidelně oceňována v soutěžích o nejkrásnější knihu roku Spolkem českých bibliofilů. Mašek se věnoval grafice a malířství, byl to autor velkého nadání a technických schopností.

Svým kreslířským talentem byl předurčen k ilustraci knih i karikaturista *Ždeněk Kratochvíl* a *Antonín Pelc*. Jejich ilustrační tvorba zcela zůstávala v rovině karikaturistů. Kresba byla prostá, přesvědčivá a bezprostřední. Do této skupiny patří i *Hugo Boettinger*, *Otakar Mrkvička* nebo *Adolf Hoffmeister*.

Grafik rozsáhlé šíře a působnosti *Cyril Bouda* ilustroval jak knihy pro děti, tak i pro dospělé. Tvořil poštovní známky, divadelní výpravy a návrhy gobelínů. Byl jmenován profesorem a z jeho dlouhé řady ocenění vztahující se k ilustrační tvorbě uvedeme alespoň Grand Prix a čestný diplom za knižní umění na mezinárodní výstavě v Paříži 1937. Ve své bohaté ilustrační tvorbě používal vyzrálý výraz a uplatňoval originální grafické techniky. V ranných pracích tvořil Bouda převážně technikou dřevorytu a leptu v pozdějších letech si oblíbil mědiryt, v němž dosáhl svých největších úspěchů. Jeho rozmanité ilustrace mají humorný výraz. Během svého života upravil a ilustroval Bouda více než 700 knih.

Lyrickou linií můžeme sledovat v díle *Karla Svolinského*. Znal všechny grafické techniky a dokázal vhodně použít jemnou suchou jehlu, pestrou barevnou litografii, nebo strohý dřevoryt. Byl oceněn cenou Grand Prix v Paříži. Svolinského ilustrace jsou inspirovány dětstvím, rodnou krajinou, prostými lidmi, ale dokázal se vcítit i do antického světa, středověké Anglie, ruské poezie, nebo Shakespearových her. Dalo by se říct, že navazuje na Mánesovu a Alšovu tradici v moderním pojetí.

Pro českou knihu začínají v období války pracovat dva přední výtvarní umělci velkého nadání, *Jiří Trnka* a *František Tichý*.

Jiří Trnka je plným právem zařazen mezi největší české i světové umělce 20. století. Kromě ilustrování knih se výrazně projevil i v loutkovém a kresleném filmu a v scénických návrzích divadelních výprav. V jeho bohaté ilustrační tvorbě zaujímají vysoké postavení ilustrace pohádek a poezie. I když ilustrace kreslí jedna ruka, volí pro každou knihu vlastní specifický výraz, který odpovídá obsahu knihy, mluví k dětským čtenářům s nadšením a srozumitelně. Za ilustrační tvorbu dostal nejvyšší světové ocenění – *Ceny H. Ch. Andersena (IBBY)*, v roce 1968.

Volná grafika se u *Františka Tichého* objevuje až v roce 1938 a ilustrační práce přicházejí v těsném sledu. Oblíbené mu byly taje lidského života, pohybujícího se ve víru životních nepokojů.

Proto můžeme často vidět v jeho ilustracích svět cirkusů a klaunů, krasojedkyně a eskamotérů. V díle se odráží hluboká znalost života, poznamenaného alkoholem a nemocí. Vrcholným dílem se staly ilustrace k *Cervantesovu Donu Quijotovi (1940)*.

V kresbách *Antonína Strnadela* nacházíme přírodní a zbojnické motivy a lidové umění.

Kamil Lhoták se ve svých knihách inspiroval světem starých automobilů, motocyklů, bicyklů a odvážných mužů dobové techniky.

Zvláštní monumentalitu, jakoby barokní, měla kresba *Josefa Lieslera*. Okouzující knižní tvorbu představuje i skvělá práce *Ludmily Jiřincové*. Mimo ilustrací knih pracovala na návrzích poštovních známek a spolupracovala na kresleném filmu.

Dalším představitelem barevně bohatých ilustrací byl *Adolf Žábranský* nebo *Miroslav Troupa*.

Významnou kapitolu v českých dějinách knižní ilustrace tvoří i *Ota Janeček*. Tento autor je přezdíván mistrem dívčího aktu. Dívky vyhledává především k ilustrování milostné poezie a románů, kde je kreslí jednoduchou linií. Umí se však ponořit do světa dětské fantazie a věnuje se i malbě, sochařství a volné grafice. Jak mají vypadat učebnice, ukázal Janeček zejména ve svém *Slabikáři (1976)*, za který sklidil velký úspěch.

Osobitou ilustraci v knižní úpravě měl *Ždenek Seydl*, který svou kresbu stylizoval do dětského výrazu a tvaru, což bylo pro jeho knižní tvorbu charakteristické; byl v tomto pojetí první a původní. Vklad do české knižní kultury a písmařství se mimořádně projevil v díle *Oldřicha Menharta*. V řadě knih vytvářel vzornou grafickou úpravu, věnoval se kaligrafii a vytvořil 21 původních českých písem. Jeho výtvarnou knižní tvorbu ovládá zejména písmařské tvůrčí nadání. Ve všech disciplínách mu jde hlavně o uplatnění vlastního písma, které svou charakteristickou kresbou odpovídá obsahu knihy.

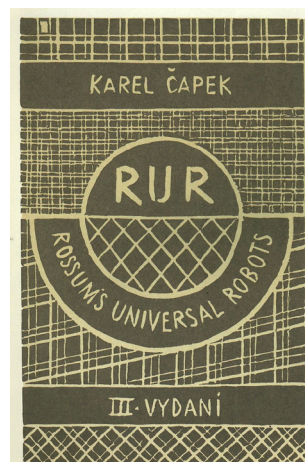
Při své práci vzájemně propojuje typografii s kaligrafií, nepoužívá kružítko, pravítka, nýbrž jen kreslí svou citlivou rukou. Zásadou mu bylo pravidlo, že čtení knihy nemá být rušeno špatnou typografickou úpravou ani špatnou čitelností písma, které čtenářovu pozornost narušují. To znamená, že vnější i vnitřní úprava knihy už není jen otázkou technologickou, ale i psychologickou.

Obr. 24. Povídaní o pejskovi a kočičce, Josef Čapek

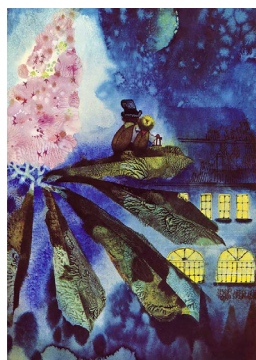
Obr. 25. Obálka Josefa Čapka

Obr. 26. Obálka Josefa Čapka

Obr. 27. Ilustrace k legendární pohádce Andersena: Král je nahý, Cyril Bouda

Obr. 28, 29, 30. Ilustrace Jiří Trnka ke knize Broučci z roku 1968

7. 5. Postavení grafického designera

Postavení grafických designerů v nakladatelstvích a tiskárnách v meziválečném období posilovalo. Stali se tak žádoucím výtvarným prostředníkem mezi vydavatelem a tiskárnou. A právě touto cestou získala česká kniha postupných úspěchů.

Velké díky k tomuto pokroku patří *Methodu Kalábovi*, který svá ilustrační díla citlivě vázal s vhodnými typy písma a celkovou úpravou knihy. Kaláb povznesl naše knihtiskařské umění na úroveň světovou. K dalším významným výtvarníkům patří *Slavoboj Tusar*, *Rudolf Hála*, *Josef Sonberg*, nebo vydavatel edice *Zodiak Svatopluk Klír*.

Knižní grafice se věnoval také přední výtvarný umělec *Josef Kaplický*. Kaplického úprava však byla svou povahou strohá, barevně nevýrazná, jednoduchá a sevřená, navrhl i spoustu nakladatelských značek. Za krásu prostoty bychom mohli označit díla *Františka Muziky*, jehož nástrojem je jen písmo a papír.

Citlivým grafickým architektem byl rovněž *Jaroslav Švába*, který za své práce získal několik ocenění. Knihy, které vyžadovaly přesnost, dobrou znalost reprodukce fotografického materiálu a skvělé řešení tabulek a diagramů upravoval *Josef Týfa*. Skvěle zvládal úpravu krásné literatury, ale i vědní a technologické obory. Navíc se stal ještě úspěšným tvůrcem písma.

Dalším výtvarníkem poválečné knižní grafiky a představitelem nových směrů je *Oldřich Hlavsa*. V Hlavsových knihách je základním prvkem písmo, někdy jen účinně zdůrazněná litera, nebo klíčové slovo. Podobu knize dával vždy vzájemně s její povahou. Nebál se ani různých formátů knihy. Každá jeho kniha byla originál. Svým novátorským přístupem dosáhl velkých úspěchů.

RSgfm&
Typograf Josef Týfa *1913

Obr. 31. Týfova antikva, Josef Týfa

8. TECHNICKÉ POKROKY A ZDOKONALENÍ TISK. STROJŮ

Od Gutenbergova vynálezu knihtisku téměř nedošlo až do sedmdesátých let 18. století k žádné technické změně tiskařských strojů. Obrat nastal v roce 1800, kdy dochází k významnému technickému zlepšení knihtisku. V tomto roce *Charles Stanhope* spolu s technikem *Walkerem* seskládal v Londýně lis, který byl jen z železných součástek.

Další posun v této oblasti přichází v prvním desetiletí 19. století, kdy *Friedrich König* vynalezl rychlolis. Svým vynálezem zvýšil produktivitu práce, nicméně kvalita tisku se nezlepšila, ba naopak. Jeho vynález přeměnil řemeslné umění v průmysl. Vynález rychlolisu sice přinesl do výroby knihy změnu podstatnou, ale neznamenal náhlé ukončení práce s ručním lisem. Někteří výtvarníci s ručním lisem pracují dodnes.

Gutenbergův ruční licí strojek sloužil po čtyři staletí taktéž bez podstatných změn, avšak zprůmyslovění výroby knih vyžadovalo i strojovou výrobu liter. O sestrojení tohoto stroje se nejprve pokusili Angličané. První písmolijec u nás byl *Jan Lobinger*, dokázal odlévat písmo švabachové, hebrejské a latinkové. K velkému zlepšení techniky sazby pak došlo až koncem 19. století, v Čechách až ve dvacátém století, kdy došlo ke sloučení dvou procesů – lití písma a sazby. Vznikla tak strojová sazba.

Do tohoto období spadají i další technická zlepšení, týkající se nových možností ilustrace a výzdoby knihy. Jde o vynález litografie, ocelorytu a xylografie (dřevorytu, dřevořezu). Ačkoli byl dřevořez známý již před vynálezem knihtisku, své místo našel společně s dřevorytem zvláště ve 20. století, kdy se stal technikou umělecké grafiky a své místo má až dodnes.

Další významnou ilustrační techniku objevil *Alois Senefelder* na samém konci 18. století. Byla to litografie, ze které pak vyšla moderní technika – ofset, která se v poslední době stala univerzální tiskovou technikou. V druhé polovině 19. století zasáhl do knižní výroby i světlotisk. Byla to první technika, která umožnila reprodukci fotografie a tónové kresby. Další významnou technikou byl hlubotisk. Uplatnění fotografie v knize umožněné technikami světlotisku, hlubotisku nebo autotypií mělo a dosud má převratný význam.

V současné době nabývá stále většího významu již zmiňovaná tisková technika ofset, která s nástupem fotosazby proniká rychleji i do oblasti prací textových. Používá se hlavně u knih většího nákladu a časopisů. Tuto techniku založenou na tisku z plochy vynalezl v prvním desetiletí našeho století *Kaspar Herrman*. Vrcholným stupněm se stala fotosazba ovládaná počítačem. Vynalezl ji *Eugene Perszolt*.

9. DĚTSKÁ ILUSTRACE NA CESTĚ K MODERNÍ KNIZE

Obrázkové knížky otevírají dětem pohled do krásnějšího, lepšího světa, okouzlují je, vzrušují a vzbuzují fantazii. Dětské knihy náleží k prvním dětským láskám a vryjí se nám do paměti tak, že se k nim ve vzpomínkách často vracíme i v pozdním věku a teprve potom vděčně oceňujeme jejich vliv na celý náš život.

Obraz, kresba, malba nebo fotografie, to všechno můžeme označit za ilustraci, která nám slouží jako doprovod k textu. Posiluje obrazotvornost a názor čtenáře, dává mu větší představivost. Kniha tvoří jednotný celek, ve kterém by ilustrace bez textu nebyla tím čím je.

Součástí této práce je i praktická část, ve které vytvářím knihu pro malé čtenáře. Následně uvádím autory, kteří mě zaujali a byli pro mou práci inspirací.

Jako prvního významného ilustrátora uvádím *Adolfa Borna*. Za svůj dosavadní život ilustroval více než 200 knih, z nichž k nejznámějším bezesporu patří *Mach a Šebestová*. Kromě grafiky se věnuje i kresleným filmům a přispívá do časopisů. Svoji rozsáhlou tvorbu vystavuje po celém světě. Adolf Born uvádí, že v knihách, které ilustruje, musí být určitý náboj humoru. Souhlasím s jeho poznatkem, že instinkt dětí je někdy důležitější, než názory dospělých.

Svémi kresbami v dětských novinách začínal *Ondřej Sekora*, kterého známe díky proslulé postavičce *Ferdy Mravence*. Měl smysl pro zachycení pohybu a tendenci ke karikatuře. Patřil k výtvarníkům, pro něž byl důležitý závěrečný postoj a vztah dětí ke knize. Sekora byl ilustrátor a spisovatel, který uvádí, že chce psát pro děti takové příběhy, které budou poslouchat na procházce i před spaním.

Tvorbou pro nejmenší mě zaujala i *Helena Žmatlíková*. Ilustrátorka, grafička, která byla činná hlavně v užité grafice a filmové tvorbě. Její ilustrační práce měla dvě zajímavé polohy; vedle obrázkových knih pro nejmenší pracovala na pohádkách a také povídkách ze života dětí. Z ilustrací je patrná barevná a kompoziční střízlivost, kvalitně zachycený pohyb, humor a lidový dekor. Celým dílem prostupuje symbióza reality a citu.

Další významnou osobností dětské ilustrace je grafik, ilustrátor a tvůrce kresleného filmu *Ždeněk Miler*. Do podvědomí tisíců dětí se dostal díky oblíbené postavičce *Krtečka*. Působil v ateliérech kresleného filmu ve Zlíně. A právě tyto jeho filmy se častokrát staly podkladem pro vznik knih.

Osobité pojetí a hravost *Květy Pacovské* mě uchvátila už jako malé dítě. Právě ona dělá renomé české ilustraci po celém světě a patří k těm umělcům, kteří naši maličkou zemi proslavili svým jménem téměř všude. Pacovská vychází hlavně z dětské představivosti. Dominantním prvkem jejího výtvarného myšlení je specifická až zvláštní práce s grafickými prvky a znaky. Pracuje na knižních objektech a věnuje se klasickým grafickým technikám. Za svou rozsáhlou tvorbu získala řadu ocenění jak u nás, tak i v zahraničí.

Obrazy ze starého zákona – kniha, kterou ilustrovala známá výtvarnice *Renata Fučíková*. Při své práci ráda spolupracuje s vnímavými a zvědavými dětmi a bere na zřetel reakce čtenářů.

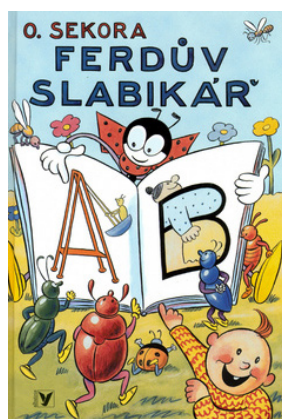
Mezinárodně uznávaný autor knih pro děti *Petr Sís* se věnuje ilustrátorství, grafice a animovanému filmu. Mimo jiné je také tvůrce filmového plakátu, nástěnných maleb a výtvarných objektů. Za své rozsáhlé dílo získal mnoho ocenění po celém světě. Jako příklad bych ráda uvedla fascinující knihu pro děti s názvem *Tři zlaté klíče*. Tato kniha nám popisuje historické legendy staré Prahy s osobními vzpomínkami autora.

Nelze opomenout také *Galinu Miklíkovou*. Ilustrátorku, která doprovázela svými kresbami například světoznámého *Harryho Pottera* či *Lichožrouty Pavla Šruta*. Za zmínku rovněž stojí *Jiří Šalamoun*, který se proslavil oblíbenou postavičkou *Maxipsa Fíka*.

Světovou jedničkou v oblasti paleoantropologické rekonstrukce a průkopníkem vědecké ilustrace se stal *Zdeněk Burian*. Zejména jeho kombinované techniky negativní kresby, pastelu, realistického pointilismu, nebo kvašové malby jsou dodnes nepřekonatelné. Odhaduje se, že ilustroval více než 500 knih, které se dnes tisknou v milionových nákladech. Známé jsou především Burianovy kresby v českém filmu *Cesta do Pravěku*, kterou režíroval *Karel Zeman*. Tento autor přesáhl hranice možného a netušeného.

Obr. 32. Mach a Šebestová, Adolf Born

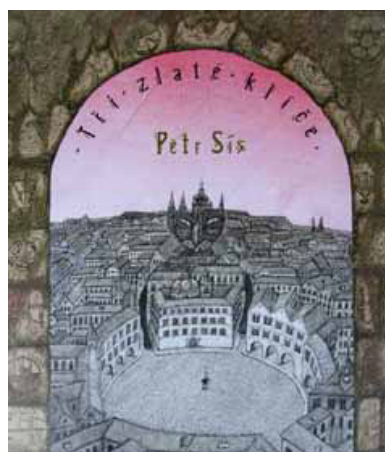
Obr. 33. Ferdův Slabikář, Ondřej Sekora

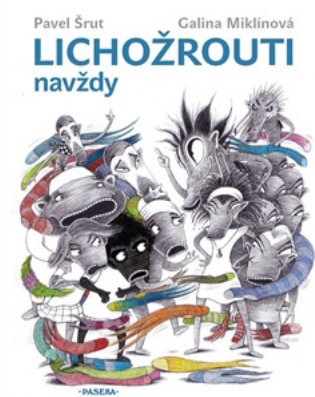
Obr. 34. Ilustrace Zdeněka Milera; Jak Krtek ke kalhotkám přišel

Obr. 35. Obrazy ze starého zákona, Renata Fučíková

Obr. 36. Tři zlaté klíče, Petr Sís

Obr. 37. Lichožrouti, Galina Miklíková

Obr. 38. Maxipes Fík, Jiří Šalamoun

Obr. 39. Abeceda Květy Pacovské

Obr. 40. Cesta do Právěku, Zdeněk Burian

9. 1. Nakladatelství

Díky vzrůstajícímu zájmu o knihu bylo samozřejmostí, že se musela rozšířit i nakladatelství. Jejich tématický program se v průběhu vývoje zpřesnil do jednoznačnosti, proto se dnes každé nakladatelství zaměřuje na určitý druh literatury. Jako příklad uvedu jedno z mých oblíbených nakladatelství *Albatros*, které svou ediční skladbou uspokojuje zájmy hlavně dětí, mládeže i „velké“ čtenáře. Toto nakladatelství bylo založeno v roce 1949. Jedná se o nejstarší nakladatelství u nás, které od svého založení vydalo už více než 10 tisíc titulů.

Mezi největší a nejúspěšnější nakladatelské domy patří nakladatelství *Mladá fronta*, vzniklé v roce 1945 a v současnosti se právem řadí mezi největší a nejúspěšnější vydavatelské domy v České republice.

Významné postavení si vydobyla nakladatelství *Baobab*. Věnuje se vydávání původních textů a zajímavých překladů pro děti a mládež. Spolupracuje s mladou generací výtvarníků, organizuje i celou řadu akcí zaměřených na propagaci literatury, pořádá výstavy a literární čtení. Z jejich nakladatelských počinů stojí za zmínku nová kartonová kniha *Počítání*, která využívá pohyblivé mechanismy a vyklápěcí okýnka s hádankami.

Z dalších nakladatelství, které zaujímají významné postavení stojí za zmínku *Odeon*, *Knihy Zlín*, *Argo*, *Host*, *Jota*, *Fragment*, *Práh*, *Paseka*...

9. 2. Knižní soutěže

Naše země se může pochlubit celou řadou vynikajících knižních výtvarníků a grafiků, kteří vytvářejí krásná díla a pozdvihují českou knižní scénu na vysokou úroveň. V jejich snaze a práci je motivuje řada soutěží, které jim udělují ocenění za vynikající výzdobu a grafickou úpravu knih. Jednou z nejznámějších je soutěž „*Nejkrásnější česká kniha roku*“ pořádaná ministerstvem kultury České republiky a Památkem národního písemnictví. Další pozoruhodná díla můžeme objevit například na „*Bienále užité grafiky Brno*“. Musíme však zmínit, že existuje i celá plejáda zahraničních soutěží a mezinárodních výstav, na kterých můžeme najít i přední české výtvarníky. Na těchto soutěžích a výstavách se vyzdvihuje hlavně originalita a vynalézavost, ale také estetika, celkové výtvarné zpracování, typografie atd.

9. 3. Představitelé současné knižní kultury

Stejně jako se jednotlivá nakladatelství zaměřují na určitý okruh žánrů, tak i ilustrátoři a knižní grafici více méně tíhnou k úpravě určitého druhu knihy, proto jejich volba nebývá náhodná. Snaží se porozumět obsahu knihy a svázat v souladu text s celkovým výtvarným pojetím. Důležité je si uvědomit, že spolupráce knižních výtvarníků u nás dozrála v krásný specializovaný umělecký obor, který se stal hlavně otázkou niterného vztahu ke knize a vším co s ní souvisí.

Na našem území vždy působila celá řada výtvarníků, kteří se stali klasiky svého oboru a jejichž dílo prošlo téměř všemi stádii hledání. V současnosti pokračuje celá řada vyspělých mladých výtvarníků, kteří se hlásí o slovo. Toto zjištění je potěšující, protože všichni tito knižní tvůrci pokrývají vlastním uměleckým projevem ty nejrozmanitější oblasti literatury.

Jako příklad uvedeme zlínského rodáka *Petra Nikla*. Nikl se věnuje tvorbě knih, malování, divadlu, loutkám a dokonce i zpěvu. Knihy ilustruje, ale i píše. Je nositelem ceny Jindřicha Chalupického. K jeho nejvýznamnějším knihám patří *Lingvistické pohádky* a *Jělěňovití*.

Obr. 41. *Lingvistické pohádky*, Petr Nikl

Obr. 42. *Jělěňovití*, Petr Nikl

Další pozoruhodnou autorkou je například *Eliška Čabalová*. Ta se věnuje hlavně autorským knihám a knižní vazbě. Přes širokou tvorbu mě především zaujal její projekt pod názvem *Vyhynulé formy*. Tento projekt vytvořila v roce 2005 a ukazuje nám v něm soubor dvaceti různých knižních forem, ve kterých můžeme vidět historický vývoj knižního tvarosloví. Dnes vede ateliér na Fakultě umění Univerzity v Ostravě. Má za sebou řadu výstav a dostala i několik ocenění.

Oblibu především u mladé generace si získal *Martin Pecina*. Tento autor navrhuje kompletní grafickou úpravu, která vyvolává ucelený dojem. Hlavní důraz klade na typografii. Je pro něj nesmírně důležitý výběr písma, celková sazba, proklad a všechno co s písmem souvisí. Osobně jeho práce hodnotím jako velice čisté a v určitém slova smyslu hravé. Pecina se nevyhýbá žádnému žánru knihy, navrhuje od poezie přes dětskou literaturu, až k odborným publikacím a nezavrhuje ani výtvarné katalogy. Pracuje s řadou nakladatelství, publikuje jak v tisku, tak i na webu.

Obr. 43. *Vyhynulé formy*, Eliška Čabalová

Obr. 44. *Kniha a typografie*, Martin Pecina

10. ČESKÁ POP UP KNIHA

Od maturity na střední škole, kde jsem si jako závěrečnou práci zvolila pop up knihu mě toto téma doprovází po celou dobu mého následného studia. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zapátrat po její historii i u nás v České republice.

Tyto knihy byly nejoblíbenější u malých čtenářů, proto se asi není čemu divit, že vůbec první pop up prvky se začaly objevovat jako ilustrace v dětských knihách. V dnešní době jich bez většího problému najdeme širokou škálu v mnoha knihkupectvích. Nicméně dříve tomu tak nebylo. Svůj rozkvět našly tyto prostorové knihy v období anglické průmyslové revoluce. Ačkoli je dnes vyrábí celá řada nakladatelství, nemůžu určit žádné české nakladatelství, které by se výrobou těchto knih zabývalo přímo. Jedním z důvodů bude asi fakt, že jejich výroba je technologicky náročná, drahá a zdlouhavá a dovolím si říct i špatně ceněná. Zmíním proto alespoň některé zahraniční firmy jako je Compass Production, White Heat, nebo Designamation, které se výrobou těchto knih zabývají.

V současné době využívají tyto knihy složité principy, celkově jsou technicky náročné, můžeme v nich nalézt nejrůznější pohyblivé vymoženosti. Některé knihy jsou doplněny i zvukovým doprovodem. Všechny tyto aspekty jsou důvodem mého zájmu o pop up knihu, kterou považuji za zajímavou a hravou odvětví tvorby.

Nejproslulejší autor, který se tvorbou těchto prostorových knih zabýval je *Vojtěch Kubašta*, a proto si dovolíme o něm v následující kapitole psát samostatně.

10. 1. Vojtěch Kubašta

Malíř, grafik a ilustrátor *Vojtěch Kubašta* se narodil 7. října 1914 a zemřel 7. července 1992. Narodil se ve Vídni, ale po vzniku Československa se jeho rodina vrátila do Prahy. Studoval gymnázium na Santošce a poté vystudoval architekturu na Českém vysokém učení technickém v Praze, kde objevil cestu výtvarníka.

S kamarády Rudolfem Ungerem, Robertem Ječným a Janem Hirdem založil skupinu, kterou pojmenovali *Čtyřlístek*. Společně vytvářeli modely, ale v zásadě je vytvářel jen Kubašta a ostatní tři zajišťovali zakázky. Dohromady pracovali až do druhé světové války a obdrželi i cenu za ztvárnění stanice metra Anděl.

Už v průběhu studia Kubašta vytvářel širokou škálu grafických listů, ilustrací, knižní grafiky, různé plakáty, pozvánky atd. Absolvoval zahraniční stáže, kde si kreslil „deníky“, které mu později pomohly v rozvíjení jeho pop up knih. Jeho inspirací se stal Mikoláš Aleš, Josef Lada a Jaroslav Panuška.

Krátce vyučoval na Rotterově škole v Praze, dále pracoval jako pomocný dělník ve vysočanské firmě Baklax, kde se mimo jiné věnoval i navrhování nových plastových výrobků. Kubašta pracoval pro řadu českých i slovenských nakladatelství. Mohu uvést například Aventin, jehož vlastníkem byl Dr. Otakar Štorch – Marien. Po roce 1948 bylo mnoho nakladatelství bohužel zestátněno a pro Kubaštu to znamenalo ukončení práce s Aventinem.

Za svůj život poznal celou řadu osobností, které ovlivnily jeho tvorbu. Jedním z nich byl ředitel loutkové scény v domě Jana Ámose Komenského Čeněk Slovák. Kubašta pro něj ilustroval jeho dětské knížky a navrhoval mu řadu kulis a kostýmů do divadla.

Svou první prostorovou knihu, kterou nazýval „Hýbačka“ vytvořil v roce 1953. Jednalo se o velice jednoduchou knihu s použitím základních pohyblivých prvků pro nakladatelství Atria. Právě toto nakladatelství vyváželo Kubaštiny knihy do zahraničí a díky němu Atria velice prosperovala; smutné však je, že se Kubaštou samotným vůbec nechlubila.

Kubašta měl úžasnou prostorovou představivost. Celkově vytvořil okolo 200 prostorových knih v milionových výtiscích. Velký úspěch mu přinesla kniha *Cvrček a mravenci*, které se prodalo okolo 10 000 výtisků během jednoho roku a to bez marketingové kampaně, což je na dnešní dobu neuvěřitelné. Mimo svoje pohádky ilustroval i knihy jiných autorů včetně *Burianova Veselého vyprávění dětem (1941)*, nebo *Erbenových pohádek (1941)*.

Jeho prostorová leporela se rychle šířila celým světem. Pro obecnost to bylo něco nového a tak se není čemu divit, že byla přeložena takřka do čtyřiceti jazyků a byla jich vydána více než 30 miliónů. Vytvořil například i knihu „*Jak Kolumbus objevil Ameriku*“, která se stala v japonských základních školách pomůckou, u nás nejvíce vycházely jeho vánoční betlémy.

Zajímavostí je, že ilustroval první české vydání *Medvídka Pú*. Kubašta také připravoval kolekci propagačních materiálů pro lyžařské centrum v Jasné pod Chopkom na Slovensku. Další zajímavostí byla práce pro Walta Disneyho, pro kterého anonymně vytvářel prostorové knihy.

Uplatnil se hlavně jako ilustrátor dětské knihy, pohádky, ale věnoval se i klasickým námětům. Nejvíce prostorových knih připravil pro nakladatelství Albatros. Dostalo se mu i vyznamenání za skvělou práci v oblasti knižní grafiky a byl oceněn také za spolupráci s časopisy pro mládež. K jeho 75. narozeninám byla v Praze uspořádána výstava v galerii D na Smíchově.

Obr. 45. Pop up kniha, Vojtěch Kubašta

Obr. 46. Betlém, Vojtěch Kubašta

Obr. 47. Pop up kniha, Vojtěch Kubašta

Obr. 48. Pop up kniha, Vojtěch Kubašta

10. 2. Pavel Coufalík

Jako krásnou tečku na závěr bych ráda uvedla inspirujícího představitele pop up knihy *Pavla Coufalíka*. Jedná se o bývalého studenta ateliéru Grafický design na Fakultě Multimediálních komunikací University Tomáše Bati ve Zlíně. Pavel Coufalík si za svoji pop upovou knihu *Zlín* získal řadu ocenění, z nichž nejvýznamnější byla Národní cena za studentský design v roce 2015.

Jedná se o autorskou knihu, která na některých stránkách využívá netradiční pop up prvky. Svým obsahem je zaměřena na město Zlín, světoznámého Baťu a celkovou historii města. Celá kniha je zpracována originálním způsobem, využívá různé grafické prvky a neobvyklá média jako proměnlivou obálku, průhledné fólie, fotografie města Zlín, vybrané z městského archivu, typografické experimenty a spoustu dalších vychytávek. Nejvíce obdivované jsou však v jeho knize do detailu zpracované prostorové skládačky, jejichž mechanismus vytvářel Coufalík zcela sám.

Obr. 49, 50, 51. *Zlín*, Pavel Coufalík

Obr. 52, 53. *Zlín*, Pavel Coufalík

11. CESTA KNIHY

Gutenbergův vynález knihtisku znamenal zlevnění knižní produkce, přesto však byla kniha v jeho dobách velmi drahá. Její hodnota byla ve výši celého domu nebo statku. Kniha byla dříve brána jako velká umělecká záležitost, což se s postupem času změnilo. Kniha se stala více užitečnou a právě k tomu ji pomohl vynález stroje a výroba papíru v 18. a 19. století. Převratnou dobou bylo 20. století, kdy kniha už není výjimkou a stává se pouhým zbožím na konkurenčním trhu. Knižní grafici v této době usilovali hlavně o kvalitní design, který jim občas pokazil nakladatel. Ten v knihách viděl pouze „rohličky“ a až poté kulturní počín. Tento fakt bohužel platí dodnes. Rychlost vítězí nad kvalitou a ostré lokty nakladatele nad estetickým zpracováním knihy. Smyslem nakladatelství je produkovat hlavně knihy, které uživí celou posádku redakce.

Ideální by bylo, kdyby si knižní grafik první přečetl text potencionální knihy a až poté vytvořil vizuální styl, vybral materiál a zvolil formát. V dnešní době by to byla náročná finanční záležitost a tak mu jednotlivé náležitosti zvolí sám nakladatel. V současnosti knižní grafik realizuje knihy na počítači, což činí jeho práci rychlou. Je důležité zmínit, že dříve vydání knih trvalo rok a někdy i více. To byly krásné doby, kdy úcta ke knize a typografickému řemeslu byla posvátná. Nejvíce zaujímá kniha čtenáře svojí obálkou, kterou grafik upravuje kultivovaně nebo „poutově“, dále i volbou písma, krásnou ilustrací, nebo jinou přidanou hodnotou. Knižní grafici tvoří z knih uspořádaných v našich knihovnách pestrou koláž barev.

Současná knižní produkce je poměrně rozsáhlá, ročně se přibližně v Česku vydá na osmnáct tisíc knižních titulů. Přesto, že jsme malá země, stále patříme k národům s poměrně vysokým procentem vášnivých čtenářů, kteří přečtou okolo padesáti knih za rok. To mě přesvědčilo v úvaze, že knihy nejsou na ústupu a mají svou budoucnost.

Na počátku nové cesty ve vývoji knihy stály zásadní změny a tak se nakladatelské a výrobní podmínky dostaly na zcela jinou pozici. Při pohledu na knižní kulturu obecně můžeme sledovat hlavně velký rozmach ve vydávání knih. Knihy dnes získáme v kamenném obchodě, prostřednictvím internetu, v nepřeberném množství žánrů i v přijatelných cenách, co se týká poměr-výkon. Skutečný čtenář si cestu ke knize vždycky najde.

Na knižních pultech můžeme najít kvalitně provedené knihy a zrovna tak knihy, které nevynikají příliš velkým estetickým zpracováním. Je těžké tuto situaci kritizovat, často si totiž běžný čtenář rád koupí knihu za levnější cenu a přitom neřeší, jestli má kniha správně vybrané písmo, nebo řádkový proklad. Pro takového čtenáře je nejdůležitější obsah. Je dobré pro naši českou knižní kulturu, že se stále najdou lidé, kteří se dívají na to, jak kniha působí a často si knihu kupují jen proto, jak skvěle je zpracována.

Pracovní proces se od dob minulých změnil, už nemusíme knihu psát seříznutým brkem nebo tukat text do psacího stroje, ale jinak je to stále úmorná práce. Je důležité ještě jednou zmínit, že v současnosti se na vzniku krásné moderní knihy podílí knižní grafik, ilustrátor, ale i nakladatelství a tiskárna. Pouze po dokonalé spolupráci a souladu těchto složek může vzniknout dokonalé dílo. Ne všechny knihy ovšem vyjdou z tohoto kolektivního snažení úspěšně...

Krásné slovo související s knihou – bibliofilie, aneb „láska ke knihám“ – čtenářova záliba ve sběratelské vášni. První Spolek českých bibliofilů byl založen v roce 1908. Hlavním cílem bylo shromažďovat a vydávat knihy, které by pozvedly čtenářovu úroveň. V dnešní době se sběratelství knih může zdát pošetilé a to zejména díky digitálním médiím a jejich snadnému přenosu informací. Přesto si dovolím tvrzení, že esteticky upravená kniha má trvalou kvalitu, které nemůže konkurovat „povrchní“ obrazovka.

Tím se dostávám k poměrně aktuálnímu tématu – vzestup elektronických knih. Jedná se o knihu, při jejíž čtení nesvíráme v ruce knižní vazbu, neobracíme listy a necítíme tiskařskou čerň. K jejímu přečtení potřebujeme výdobytek dnešní moderní doby v podobě elektronických knih či tabletu. Osobně patřím do skupiny těch čtenářů, kteří vždy sáhnou po té opravdové hmatatelné vázané knize. Přesto je nutné objektivně říct, že i e-knihy mají své místo na slunci – mají své čtenáře a vyznavače. Současný trend ukazuje, že obě knižní variace, ať papírová či elektronická mají ve společnosti své příznivce a budou vedle sebe určitým způsobem fungovat a žít. Teprve budoucnost ukáže, kdo je pomyslným vítězem, a nebo přinese úplně něco nového, nepoznaného, nevidaného...

Nikdo z nás nedokáže s určitostí říct, jaká bude další cesta knih a kam se bude její vývoj ubírat. Pevně věřím, že ani ty nejmodernější technické vynálezy život klasické knihy neohrozí a kniha vždy bude mít díky svému kouzlu a půvabu oprávněné místo v životech lidí i celé společnosti.

ZÁVĚR

Kniha provází člověka po dlouhá staletí, v současné době můžeme říct, že se jedná tak trochu o ohrožený druh. Její podoba se v historických obdobích různě proměňovala. Od kamenných destiček, papyrusových svitků, klasické papírové knihy jsme se dostali až k moderním elektronickým čtečkám.

Moderní technologie zatlačují do jisté míry klasickou knihu do pozadí. Konkurence v podobě periodik, televize, internetu, chytrých telefonů je veliká. Kniha je tiché klidné médium a společnost je v současné době více zaměřena na interaktivní atributy.

S technickým pokrokem úcta ke knize klesá. Dnes je kniha předmětem běžné spotřeby, hromadně vyráběna a všeobecně dostupná. Již není považována za výjimečný produkt lidské činnosti.

Přesto si troufáme tvrdit, že moderní informační technologie by klasickou knihu neměly zcela nahradit. Záleží hlavně na nás, na lidech, zda si zájem o kvalitní literaturu uchováme i v budoucnu a zda budeme chtít dalším generacím předat knihu v takové podobě, která ji vydržela mnohá staletí.

Cílem práce bylo přinést základní informace o vývoji a vzniku české knihy. Mým záměrem nebylo obsáhnout všechny knižní události, ale popsat alespoň ty nejzásadnější, jako byl například vynález knihtisku. Z velké plejády umělců a ilustrátorů, jsme vybrali ty, kteří pro českou knihu vykonali záslužnou práci a proslavili nás i ve světě. Samotný obsah práce vznikl tedy subjektivním výběrem, který nebyl jednoduchý.

Nelze v tomto okamžiku s určitostí říct, jaký bude další osud knih. Je samozřejmé, že technický pokrok a vývoj nelze zastavit. Přesto chceme věřit, že vedle nových podob knih jako jsou čtečky, internetové databáze, chytré telefony bude mít klasická kniha ve společnosti dál své místo a výsadní postavení.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

12. MOJE HRAVÁ ABECEDA

Po dlouhém rozhodování co bude předmětem praktické části mé bakalářské práce, jsem se v poslední fázi rozhodla pro realizaci autorské knihy na téma abeceda. Knih o abecedě existuje samozřejmě nespočet, mým cílem však bylo najít neobvyklou a hravou formu knihy, která by čtenáře upoutala již na první pohled a pojala toto téma zcela z nového úhlu. A právě v této snaze po neobvyklé podobě knihy vznikla myšlenka o vytvoření pop up knihy.

S tématem pop up knih jsem se seznámila ještě v dětském věku. Nejvíce mě však tyto prostorové knihy okouzly co by studentku střední školy. V této době mě zaujala i knižní vazba a vše co s knihou souvisí. Neustále jsem si pohrávala s myšlenkou jak knihu vyrobit, hledala jsem různé návody, principy a mechanismy, které mě dovedly až k těmto složitým prostorovým záležitostem. Po krkolomných začátcích se dnes tyto pop up mechanismy staly mou velkou vášní.

Můj první projekt, který využíval prostorových mechanismů, jsem použila v maturitní práci. Tehdy jsem zpracovala knihu s názvem: *Moje cesta Anglií*, kde jsem uplatnila pouze jednoduchý princip mechanismů. Tento princip fungoval na 90° otevření knihy. Další prostorové záležitosti jsem použila během vysokoškolského studia, kde jsem se zúčastnila soutěže *Mladý obal*. Pro tuto soutěž jsem vytvořila sadu pop up obalů na čokolády. Tyto ručně zpracované pohyblivé čokolády měly mezi publikem značný úspěch a dovedly mě až k myšlence zkusit toto téma ještě jednou.

Od začátku mi bylo jasné, že se chci posunout dál, najít složitější principy a zaobírat se prostorovými mechanismy daleko hlouběji a detailněji. V tento okamžik začala fáze dlouhého hledání různých návodů a mechanismů, které bych v knize mohla využít. Díky předchozím zkušenostem jsem se rozhodla použít jen takové pop upové principy, které budou fungovat na centrálním umístění. Prostorové ilustrace jsem řešila tak, aby jejich hlavní děj byl ve středu knihy. Snažila jsem se o originalitu každé jednotlivé stránky, hledala jsem informace v odborné literatuře, knihovnách i knihkupectvích, mým největším zdrojem se stal internet.

Můj záměr byl jasný – představit dětem abecedu originálním a netradičním způsobem. Prvním úkolem bylo najít taková slova, která by se dala velmi dobře graficky ztvárnit, zároveň by byla pro děti dostatečně atraktivní a srozumitelná a v neposlední řadě by se dala dobře prostorově znázornit. Již od samého začátku, po prvním větším průzkumu bylo jasné, že to nebude jednoduché.

Po složitém výběru použitelných slov k jednotlivým písmenům a nalezení správných prostorových principů, které by se v knize daly snadně použít, začala práce s nůžkami a papírem. Skládání a přiřazování pop up mechanismů na jednotlivé stránky bylo fází komplikovanou, neboť jsem začala zjišťovat, že umístění pop up mechanismů mě určitým způsobem opět omezuje a každý milimetr při sestavování hraje svou velkou roli. I přes všechny nesnáze se mi však podařilo vytvořit modely stran.

Při sestavování jednotlivých maket se ukázalo, že problémem bude knižní vazba, neboť každá stránka je jiná. Toto zjištění bylo docela zásadní a značně zkomplikovalo mou práci. Vyzkoušela jsem řadu variant, sestavila několik prototypů a na konec jsem došla k efektivnímu výsledku – knihu jsem sestavila postupným vršením jednotlivých stránek. Zásadní bylo rovněž najít správný papír s optimální gramáží, aby kniha mohla fungovat.

12. 1. Grafická úprava knihy

Do ilustrací jednotlivých stran jsem se pustila s velkým nasazením, ale i velkými obavami. Ilustraci jsem nikdy nestudovala a v podstatě jsem s ní neměla nijak velkou zkušenost. Proto pro mě bylo zpočátku neskutečně těžké najít tu správnou cestu. Nejprve jsem vytvářela ilustrace lepené pomocí barevných papírů, které jsem následně skenovala a upravovala v počítači. Na konec jsem se ale rozhodla pro ilustraci vektorovou a to hlavně díky snadnějšímu a rychlejšímu postupu práce. Jednotlivé grafické prvky jsem tvořila velmi jednoduchým způsobem za pomoci barevných ploch, bez jakýchkoli přechodů. Ilustrace mě od samého začátku činily velké potíže, proto jsem je opakovaně měnila a upravovala. Velkým dilematem byl i výběr barev. Původní škála barev byla více tlumená. V závěru jsem se ale snažila najít veselejší barvy, které by se pro potencionálního dětského čtenáře staly dostatečně hravé.

Ve snaze po netradiční podobě knihy brzy vznikaly i myšlenky doplnit některé stránky o různé pohyblivé mechanismy, které by knihu činily hravější. Jedná se o různé pohyblivé principy, které fungují pomocí ručního otevírání či otáčení a činí tak čtenáře aktivním. Dalším cizorodým prvkem jsou v knize nálepky, které přes své odlišné vlastnosti dělají knihu originálnější a zajímavější.

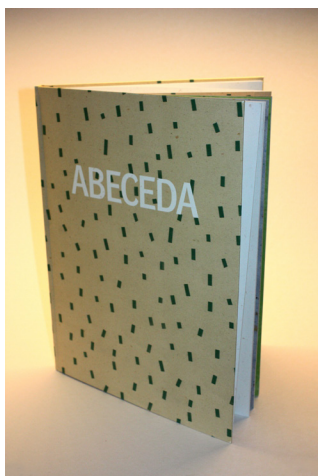
Při sestavování jednotlivých maket a kreslení ilustrací jsem přemýšlela nad další zásadní otázkou – práce s písmem a textem. Uvědomovala jsem si, že zásadní bude klást důraz na písmeno tiskací, které dítě vnímá jako první, ale samozřejmostí je, že nesměla chybět ani písmena psací. Po delším bádání se mi jako velmi vhodné písmo ukázal font *Bariol*, který je tvořen jednoduchým způsobem.

Psací písmo mi poskytl *Martin Vlach*. Každý znak jsem vysázela na levou stranu v mínuskách i verzálkách, malém i velkém psacím písmu, tak aby se malý čtenář mohl snadněji poučit.

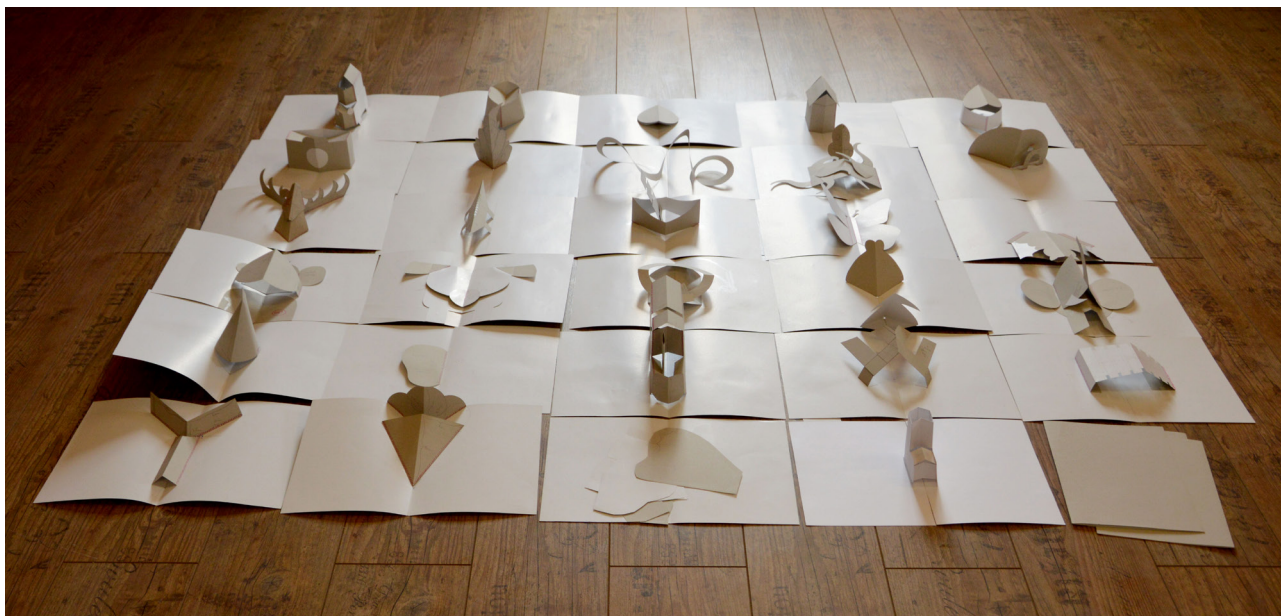
Jako další rozvíjející materiál pro děti i učitele jsem do knihy zapojila i veselé básničky, které jsem pro snadnější čtení vždy umístila na pravou stranu knihy. Tvoření básniček bylo taktéž velmi obtížné a náročné. Veselé, ale hlavně srozumitelné básničky pro děti z vybraných slov složila paní Ladka Jařabová.

Aktuální prezentované knize předcházela dlouhý a náročný vývoj, jehož součástí bylo několik knižních předchůdců. Dnes bych tyto předchůdce mohla pokládat za jakési prototypy, prakticky však kniha vznikala postupným doplňováním a vylepšováním. Vůbec první myšlenky a zkrácená verze knihy vznikla v předmětu *Písmo a typografie*, kde jsem vyzkoušela základní princip fungování a náročnost těchto prostorových principů.

Celou knihu jsem pojala jako autorsky výtvarné dílo, které má za cíl netradičním způsobem interpretovat abecedu, zároveň však informovat a upoutat dětského čtenáře. Hlavní důraz jsem proto kladla na nezvyklé pojetí a originální zpracování.

Obr. 54, 55, 56, 57. První pokus pop up knihy s názvem Abeceda (Kniha obsahuje pouze pět písmen.)

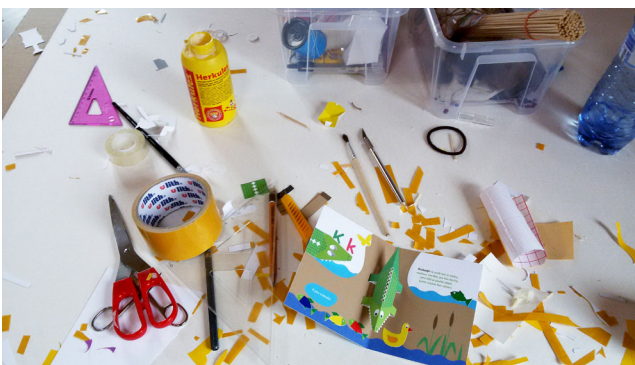
Obr. 58. Makety k jednotlivým písmenům

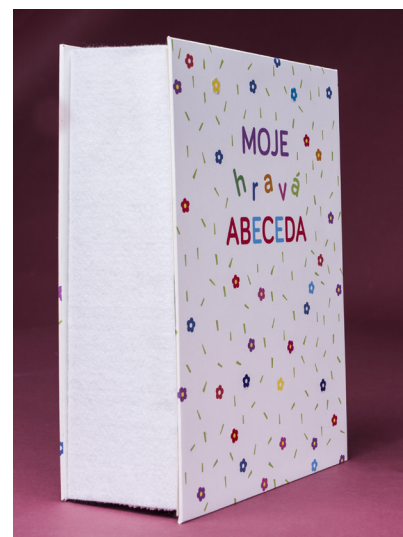
Obr. 59. Maketa č.1

Obr. 60. Maketa č.2

Obr. 61, 62, 63, 64 65, 66. Pracovní proces

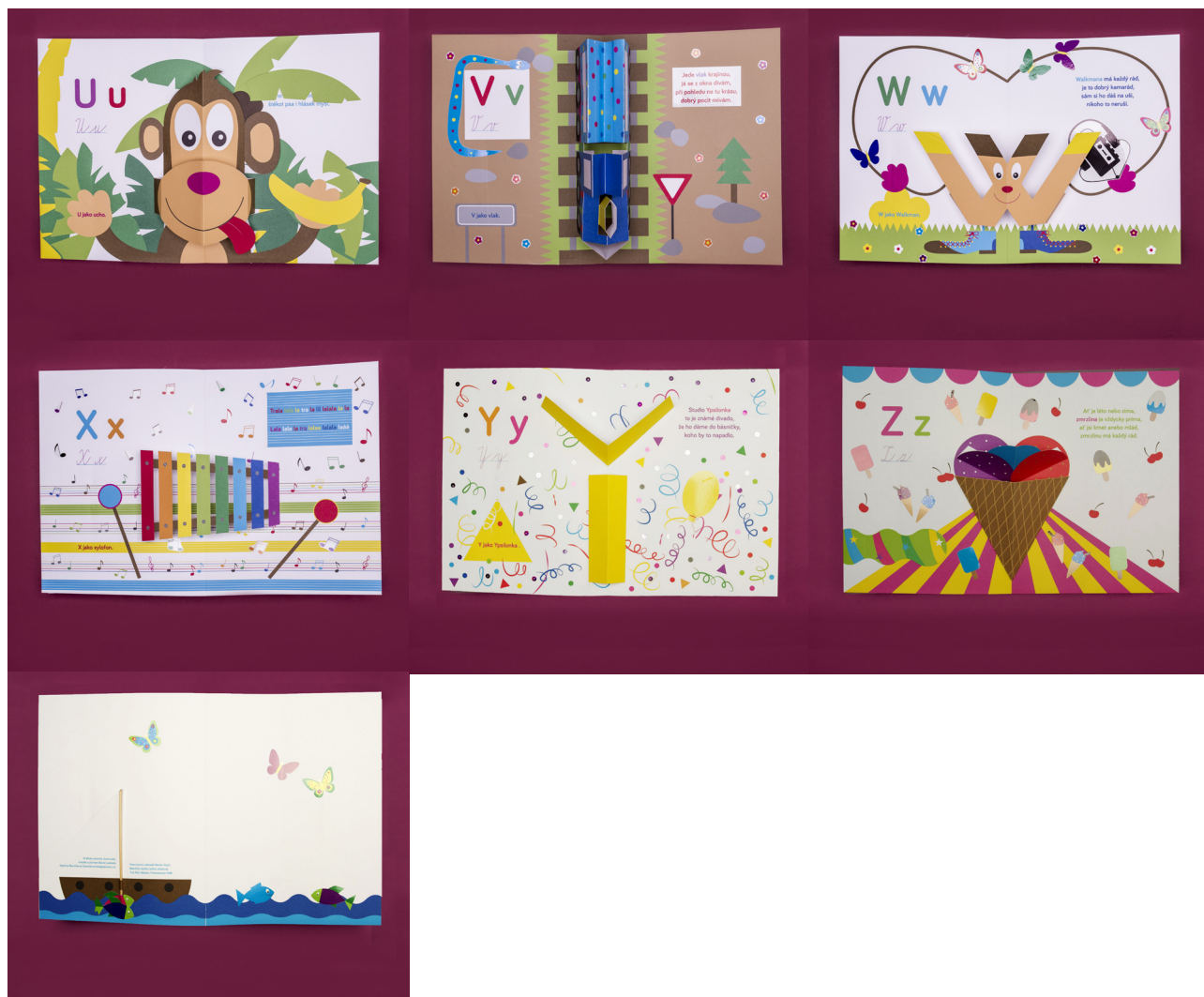
Obr. 67, 68, 69. Kniha Moje hravá abeceda

Obr. 70. Pop up kniha Moje hravá abeceda

Obr. 71. Pop up kniha *Moje hravá abeceda*

Obr. 72. Pop up kniha Moje hravá abeceda

Obr. 73, 74, 75. Propagační materiál: pop up pohlednice, pop up obaly na čokoládu, záložky

Obr. 76, 77. Pop up plakáty

Obr. 78, 79, 80. Moje hravá bakalářská práce

Obr. 81. Propagační maketa

ZÁVĚR

Cílem praktické části bakalářské práce bylo vytvořit pop up knihu v nezvyklém pojetí a originálním zpracování. Tento krásný dlouhodobý projekt začal jednou nesmělou myšlenkou již ve druhém ročníku studia a naučil mě celou řadu nových věcí.

Všechno začalo postupným zkoušením, shromažďováním informací, následnou tvůrčí kreativitou a v neposlední řadě seznámením se s principy pop up mechanismů. V průběhu téměř roční práce přišla celá řada překážek, ale konečný výsledek autorské knihy je pro mne náležitým zástupčím.

Práce na knize byla pro mne zábavou, seberealizací a obohacením o nové poznatky. Naučila mě trpělivosti a novému odlišnému způsobu přemýšlení. Obzory mi rozšířila i v oboru knihařství a přivedla do života řadu zajímavých lidí. Hlavně mě ale naučila nevzdávat se svých nároků a vytrvat u jednoho nejistého nápadu až do konce. Pop up kniha se stala mou vášní a já pevně věřím, že s ní budu pracovat i v budoucnu.

Knihy je určena pro děti a malé čtenáře, ale svým pojetím a zpracováním by mohla zaujmout i čtenáře z řad dospělých.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

(Pro literární i obrázkové internetové zdroje byla použita webová aplikace na zkrácení adresy: citace.com)

- [1] BOHATCOVÁ, Mirjam. *Česká kniha v proměnách staletí*. 1. Praha: Panorama, 1990. ISBN 11-022-90.
- [2] HALADA, Jan. *Člověk a kniha: Úvod do nakladatelské specializace*. 1. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 382-87-93.
- [3] KNEIDL, Pravoslav. *Ž historie evropské knihy: Po stopách knih knihtisku a knihoven*. 1. Praha: Svoboda, 1989. ISBN 25-106-89.
- [4] ADAMOVÁ, Olga. *Knihotisk a kniha v českých zemích od Husitství do Bílé hory: Po stopách knih knihtisku a knihoven*. 1. Praha: Academia, 1870. ISBN 509-21-875.
- [5] HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha: Dvořáček a spol., 1948.
- [6] KEKSI, Béla. *5000 let písma*. 1. Praha: Gondolat, 1975. ISBN 23-083-84.
- [7] MÁLEK, Rudolf a Miroslav PETRTÝL. *Knihy a pražané*. 1. Praha: Orbis. ISBN 11-081-64.
- [8] MRÁZ, Bohumír. *Dějiny výtvarné kultury 2*. 3. Praha: IDEA SERVIS, 2008. ISBN 1866-079-08.
- [9] DOLEŽAL, Jaroslav. *Vazby knihy*. 3. Praha: Nakladatelství technické literatury, 1987. ISBN 04-310-87.
- [10] KREJČA, Aleš. *Techniky grafického umění*. 1. Praha: Artia, 1981. ISBN 59-022-81.
- [11] SÍS, Petr. *Tři zlaté klíče*. 3. Praha: Labyrint, 2007. ISBN 978-80-86803-09-8.
- [12] Ústav pro informace ve vzdělání. *Současní čeští ilustrátoři: knih pro děti a mládež*. 1. Praha: Tauris, 2004. ISBN 80-211-0485-6.
- [13] HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. 1. Praha: Albatros, 1989. ISBN 13-777-89.
- [14] PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. 1. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-393-7.
- [15] KOČIČKA, Pavel a Filip BLAŽEK. *Praktická typografie*. 1. Praha: Computer Press, 2000. ISBN 80-7226-385-4.
- [16] KOTALÍK, Jiří a Vladimír THIELE. *Josef Čapek a kniha*. 1. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958.

LITERATURA WEB

- [17] <http://www.nkp.cz>
- [18] <http://retel.cz/blog/johannes-gutenberg>
- [19] http://wikisofia.cz/index.php/Johannes_Gutenberg
- [20] <http://www.zlatobezdph.cz/sberatelske-aktuality/stribrna-mince-cnb-jan-melantrich-z-aventna>
- [21] <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>
- [22] http://www.galerieart.cz/zrzavy_zivotopis2.htm
- [23] <http://www.albatros.cz>
- [24] <http://www.mf.cz>
- [25] <http://www.baobab-books.net>
- [26] <http://www.meander.cz/petr-nikl>
- [27] <http://www.citarny.cz/index.php/ilustratori-cesko/717-pacovska-kvta>
- [28] <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/o-nckr/>
- [29] <http://moravska-galerie.cz/bienale-brno.aspx>
- [30] <http://www.grapheion.cz/index.php?akce=vypis&link=2009020036>
- [31] <http://www.book-design.eu>
- [32] <http://citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-knihy/2919-kubasta>
- [33] <http://www.databazeknih.cz/zivotopis/vojtech-kubasta-54188>
- [34] <http://www.strankyph.wz.cz/knihovna/kniha.htm>
- [35] http://www.knihy-dvd.cz/spolecenske_vedy/dablova_bible.html
- [36] <http://www.popuplady.com>
- [37] <http://www.iliteratura.cz>
- [38] <http://www.biography.com>
- [39] <http://www.grapheion.cz>
- [40] <http://www.lacultura.cz>
- [41] <http://www.iumeni.cz>
- [42] <http://www.zdenekburian.com>

POUŽITÁ LITERATURA V JEDNOTLIVÝCH KAPITOLÁCH

1. KNIHA A JEJÍ VÝVOJ [3] [5] [6] [7] [9] [15] [34]

2. JOHANNES GUTENBERG A JEHO VYNÁLEZ KNIHTISKU [1] [3] [4] [5] [10] [15]
[17] [18] [19] [21]

3. KNIHA V OBDOBÍ RENESANCE [1] [5] [8] [9] [20]

4. BAROKNÍ KNIHA [1] [5]

5. KNIHA V 18. STOLETÍ [1] [5]

6. NÁRODNÍ OBROZENÍ [1] [3]

7. CO PŘINESLO 20. STOLETÍ [1] [12] [13] [22]

8. TECHNICKÉ POKROKY A ZDOKONALENÍ TISK. STROJŮ [1]

9. DĚTSKÁ ILUSTRACE NA CESTĚ K MODERNÍ KNIZE [11] [12] [13] [14] [16] [23]
[24] [25] [26] [27] [28] [29] [30] [31] [42]

9. ČESKÁ POP UP KNIHA [13] [32] [33] [34] [36]

10. CESTA KNIHY [2] [7] [14] [35]

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1, 3. *Ukázka Ďáblovy bible*

Zdroj obrázku: <http://www.kpufo.cz/wcr/bible.htm>

Obr. 2. *Ukázka Ďáblovy bible*

Zdroj obrázku: <http://www.policko.cz/cs/novinka-1807-dablova-bible.html>

Obr. 4. *Ukázka Ďáblovy bible*

Zdroj obrázku: <http://lightsoul77.blog.cz/1002/codex-gigas-dablova-bible>

Obr. 5. *Ukázka Ďáblovy bible*

Zdroj obrázku: <http://lightsoul77.blog.cz/1002/codex-gigas-dablova-bible>

Obr. 6. *Kodex vyšehradský, na stránce vpravo je iniciála D-ixit se svatým Václavem*

Zdroj obrázku: <https://www.nkp.cz/o-knihovne/zakladni-informace/klementinska-nej/>

Obr. 7. *Gutenbergova bible*

Zdroj obrázku: https://wikisofia.cz/index.php/Soubor:Gutenberg_Bible,_Lenox_Copy,_Pic_01.jpg

Obr. 8. *Signet Nového zákona z roku 1475*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 47)

Obr. 9. *Snímek prvního listu Kroniky Trojánské z roku 1468*

Zdroj obrázku: <http://www.ateismus.com/cr/rukopis4.jpg>

Obr. 10. *Tištěná iniciála P z Kroniky Trojánské*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948.(str. 29)

Obr. 11. *Ilustrace z Knih o hádání pravdy a lži od Ctibora z Cymburka a Tovačova, Pavel Severýn 1539*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 79)

Obr. 12. *Signet Jiříka Štýrsky v německém kancionálu Michaela Weisse Ein new Gesengbuchlen, 1531*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 97)

Obr. 13. *Titulní strana Melantrichovy bible z roku 1570 s tiskařovou podobiznou a signetem*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 101)

Obr. 14. *Signet Jiřího Melantricha v bibli z roku 1570*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 137)

Obr. 15. *Škrétova a De Groosovofrontispice k dílu Imago principum Bohemiase, 1673*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 153)

Obr. 16. Škrétova a Smíšková titulní strana knihy *Memorabilium Rotmanorum...* 1958

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 152)

Obr. 17. Hollarovy iniciály z *Ogilbyova Vergilia*, 1654

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 188)

Obr. 18. Berkova ilustrace k *Nejedlého překladu Homérovy Illiady*, 1802

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 215)

Obr. 19. Berkovo frontispice k *Laudonovu životu, vydanému Krameriem 1789*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 205)

Obr. 20. Berkovo frontispice k *Laudonovu životu, vydanému Krameriem 1789*

Zdroj obrázku: HORÁK, František. *Česká kniha v minulosti a její výzdoba*. 1. Praha, 1948. (str. 209)

Obr. 21. Ukázky z knihy *Špalíček, Mikoláš Aleš*

Zdroj obrázku: <https://cz.pinterest.com/pin/310044755575173033/>

Obr. 22. Ukázky z knihy *Špalíček, Mikoláš Aleš*

Zdroj obrázku: <https://cz.pinterest.com/pin/471892867182844675/>

Obr. 23. Ukázky z knihy *Špalíček, Mikoláš Aleš*

Zdroj obrázku: <https://cz.pinterest.com/pin/471892867182844677/>

Obr. 24. *Povídání o kočičce a pejskovi, Josef Čapek*

zdroj obrázku: <https://www.bux.cz/knihy/8838-povidani-o-pejskovi-a-kocicce.html>

Obr. 25. *Obálka Josefa Čapka*

zdroj obrázku: KOTALÍK, Jiří a Vladimír THIELE. *Josef Čapek a kniha*. 1. Praha, 1958.

Obr. 26. *Obálka Josefa Čapka*

zdroj obrázku: KOTALÍK, Jiří a Vladimír THIELE. *Josef Čapek a kniha*. 1. Praha, 1958.

Obr. 27. *Ilustrace k legendární pohádce Andersena: Král je nahý, Cyril Bouda*

zdroj obrázku: <http://citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-knihy/5233>

Obr. 28, 29, 30. *Ilustrace Jiří Trnka ke knize Broučci z roku 1968*

zdroj obrázku: <http://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/>

Obr. 31. *Týfova antikva, Josef Týfa*

zdroj obrázku: <http://typomil.com/typofilos/2008/07/15-pisem-ktera-mam-rad/>

Obr. 32. *Mach a Šebestová, Adolf Born*

zdroj obrázku: <http://knihy.abz.cz/prodej/mach-a-sebestova-ve-skole>

Obr. 33. *Ferdův Slabikář, Ondřej Sekora*

zdroj obrázku: <http://www.arara.cz/product/171545>

Obr. 34. *Ilustrace Žďeňka Milera; Jak Krtek ke kalhotkám přišel*

zdroj obrázku: <http://knihy.heureka.cz/jak-krtek-ke-kalhotkam-prisel-eduard-petiska-zdenek-miler/galerie/>

Obr. 35. *Obrazy ze starého zákona, Renata Fučíková*

zdroj obrázku: <https://www.kosmas.cz/knihy/199708/obrazy-ze-stareho-zakona/>

Obr. 36. *Tři zlaté klíče, Petr Sís*

zdroj obrázku: <http://www.labyrinth.net/labshop/?p=productsMore&iProduct=92>

Obr. 37. *Lichožrouti, Galina Miklíková*

zdroj obrázku: <https://www.kosmas.cz/knihy/167761/lichozrouti-navzdy/>

Obr. 38. *Maxipes Fik, Jiří Šalamoun*

zdroj obrázku: <https://www.bux.cz/knihy/30240-maxipes-fik-na-cestach.html>

Obr. 39. *Abeceda Květy Pacovské*

zdroj obrázku: <http://www.czechlit.cz/cz/zdroje-pro-ctenare/typografie-a-design/ilustratori/>

Obr. 40. *Cesta do Právěku, Zdeněk Burian*

zdroj obrázku: <http://eshop.knihydobrovsky.cz/eshop-cesta-do-praveku-580520.html>

Obr. 41. *Lingvistické pohádky, Petr Nikl*

zdroj obrázku: http://www.knizkovani.cz/wp-content/uploads/2013/08/lingvisticke_pohadky.png

Obr. 42. *Jěľňoviti, Petr Nikl*

zdroj obrázku: <https://www.kosmas.cz/knihy/142395/jelenoviti/>

Obr. 43. *Vyhynulé formy, Eliška Čabalová*

zdroj obrázku: http://www.nm.cz/admin/fotogalerie/images/733-v-1231_v_vystavy_vystava_sal_v.jpg

Obr. 44. *Kniha a typografie, Martin Pecina*

zdroj obrázku: <http://www.jablko.sk/knizky/martin-pecina--knihy-a-typografie/>

Obr. 45. *Pop up kniha, Vojtěch Kubašta*

zdroj obrázku: <http://www.pop-up-buecher.de/books3.html>

Obr. 46. *Betlém, Vojtěch Kubašta*

zdroj obrázku: <http://bratislava.czechcentres.cz/cs/program/detail-akce/vojtech-kubasta>

Obr. 47, 48. *Pop up kniha, Vojtěch Kubašta*

zdroj obrázku: <http://get-to-know-cz.tumblr.com/post/78769305194/vojtech-kubasta>

Obr. 49 50, 51, 52, 53. *Zlín, Pavel Coufalík*

zdroj obrázku: <http://www.pavelcoufalik.cz>

Obr. 54, 55, 56,57. *První pokus pop up knihy s názvem Abeceda (Kniha obsahuje pouze pět písmen.)*

Obr. 58. *Makety k jednotlivým písmenům*

Obr. 59. *Maketa č.1*

Obr. 60. *Maketa č.2*

Obr. 61, 62, 63, 64, 65, 66. *Pracovní proces*

Obr. 67, 68, 69. *Kniha Moje hravá abeceda*

Obr. 70, 71, 72. *Pop up kniha Moje hravá abeceda*

Obr. 70, 71, 72. *Pop up kniha Moje hravá abeceda*

Obr. 73, 74, 75. *Propagační materiál: pop up pohlednice, pop up obaly na čokoládu, záložky*

Obr. 76, 77. *Pop up plakáty*

Obr. 78, 79, 80. *Moje hravá bakalářská práce*

Obr. 81. *Propagační maketa*

SEZNAM PŘÍLOH

PI CD